

BEJNJK XLII.

Ljuban
L

LJUBLJANSKI
ZV N

LETO 1921

ŠTEU. 5

Vsebina majskega zvezka:

1. Igo Gruden: Na večerni promenadi	257
2. Ivo Šorli: Zgodbe o nekaterih krščanskih čednostih in nečednostih. (<i>Dalje prihodnjič.</i>)	259
3. Dr. Ivan Prijatelj: Duševni profili naših preporoditeljev. (<i>Dalje prihodnjič.</i>)	263
4. Paul Verlaine-A. Debeljak: Jesenska pesem	280
5. Ivan Zorec: Njena pot. (<i>Konec prihodnjič.</i>)	281
6. Stano Kosovel: Misli v samoti	286
7. Josip Vidmar: Tolstoj in njegov „Krščanski nauk“. (<i>Konec prihodnjič.</i>)	287
8. C. Golar: Mati zemlja	294
9. Milan Pugelj: Uboga deklica. (<i>Dalje prihodnjič.</i>)	295
10. Alojzij Gradnik: V temi	298
11. Ivan Albreht: Tri Koroške. (<i>Dalje prihodnjič.</i>)	299
12. Stano Kosovel: Intonacija v somraku	302
13. A. P.: Fata morgana. (<i>Dalje prihodnjič.</i>)	303
14. Janko Glaser: Ob cesti	308
15. Književna poročila	309
<i>J. A. G.: Prosveti in zabavi. — Josip Vidmar: A. S. Puškin: Pikova dama. — France Veber: Marijan Tkalcíč: Pokušaj određenja filozofije.</i>	
16. Kronika: M. Murko: Měštanská beseda in Jugoslovani v Pragi . .	316
17. Nove knjige	320

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 180 K, za pol leta 90 K, za četrť leta 45 K, za Italijo po 60 lir na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 18 K.

Odgovorni urednik: Dr. Joža Glonar.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja v Sodni ulici št. 6.

Last in založba „Tiskovne zadrufe“, z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

LETNIK XLI.

1921.

ŠTEVILKA 5.

IGO GRUDEN:

NA VEČERNI PROMENADI.

Mesto kriči in plamti iz zgoščenih globin,
šumno vrvenje ljudi se iz ulic razliva,
vse se pehá in dotika, po trgu preriva
mimo izložb, ki se zdijo kot orgel piščali;
v mraku visoko odsev ... ko da smo v katedrali,
v megli in dimu nad nami nebá baldahin.

Mesto brezkončno, v višine neznane kipeče,
zgnatlo stotisoče v svoje ogromne si ječe,
spletlo jih v strast, da plodi jih ob oknih zastrtih
v tihih večerih, nad svetom mehkó razprostrtih,
v svetlo bogastvo si zmešalo bedo in glad,
kaos človeštva vklenilo v zakleti ta grad
blaznega veka ...

Grem med ljudmi in sem vzhíčen nad voljo človeka,
voljo možá, ki graditelj teh hiš je ogromnih,
ki je v razmahu idej vratolomnih
zlil svojo moč v katedrale, razpel jo v oboke,
v mističnem strahu pognal jo v zvonike visoke,
reke premóstil in ceste z elektriko spojil,
dimnike črne postavil v meglena predmestja,
ž njimi zaprl in zastražil do konca si pot:
tam hrepenenje povесilo k tlom je perot,
luč ugasnila je samozavestja.

Rad bi nad vami, vi silni možjé, se opójl,
pógled moj trg obletava, po množici išče:
kje ste, vi drzni, nemirni stvaritelji,
nove bodočnosti, kje ste, nositelji? —
V šumno vrvenje teh mož, ki iz ulic se zliva
in v onemoglosti gnete, kričavo preriva,
plani vihar in zvrtniči to mračno mravljišče,
v noč ga razžéni, v temò ga razkròpi
in ga v pozabnost molčečo potòpi!

Zenske, ki mimo hitite v šumečih oblekah
lahne kot ptice na daljnih zasanjanih rekah.
ki ste dotáknile s krili se moje krvi,
z meglo strasti napolnile mi rosne oči:

v meni odmeva skrivnostni vaš glas,
ko da osamljen zdaj rasem iz vas,
ljubim vas vse, o — in vse vas poznam...
Veter vam pal je osamljén k zvenečim nogám,
krila vam vzbočil v tajnostíno brneče zvonove
in jaz poslušam te mlačne, proseče glasove,
slišim utripati v njih vse skrivnosti vesoljne,
vsa hrepenenja, rastoča iz vdanosti voljne,
slišim človeštva, ki pride, pritájeni klic:
ženske, ki ljubim vas, ko da ste tajne pravljic,
sanje bodočnosti v popju še skrite so v vas,
veter že trka — razpnite jih v véliki čas! . . .

Niti vesoljstva so v moje globine se zlike,
ko da središče sem vsega svetá;
v šumnem vrvenju teh môž in žená
v enem trenutku ubranem so vse se spojile
in se strnile v žarišče srcá . . .

Veter, predhodnik pomladi, mehkó me objemlje,
v novo bodočnost željé so razpele roké,
v noč, ki nad daljnimi strehami dremlje
vstala je zvezda v obzorje zamišljene zemlje —

ah, in enkrát bo v zavzetju obsevalo z nje,
kar zaslutilo nočoj je pijano srcé . . .

255 kaj. ste prebrali?

IVO ŠORLI:

ZGODBE O NEKATERIH KRŠČANSKIH ČEDNOSTIH IN NEČEDNOSTIH. (Dalje.)

B.

Tako se niti ne razveseli, ko zagleda nekega dne, ali kaj je bilo — saj je vedno vse enako — da se spuščata dve svetli osebi niže in niže nad pokrajino.

Janez Trpin se že spet ukvarja s svojimi podplati. Da z lesenimi — brez le enega poštenega drevesa in še brez orodja — ne bo nič, je že davno izprevidel; lotil se je torej dveh primernih skrilj in poskuša izdolbsti par lukenj vanje.

Dela se, da onih dveh ne vidi — posebno devetnjakov poset mu je čez vse neprijeten... Tako pogleda šele, ko ga nekdo potrepnje po ramenu...

— No, Janez Trpin, začne svetnik nekako od strani. Ali imaš kako željo? Prišla sva pogledat...

— Da, gospod, pogumno odgovori Janez. Poti so tod tako nebeško drčave in strme — par dobrih lesenih cokelj mi daj! Pa s pravimi žebli, kropenskimi ali pa lokovškimi! Saj vidiš, kako se mučim, pa še nič ne bo!

— Janez Trpin! zakriči svetnik in stopi trdo predenj. To je že preveč, kar ti počenjaš! Ti imaš tu hrepeneti, — hre-pe-ne-ti! ali razumeš? A hrepeneti po nebeškem veselju, ne po lesenih cokljah, osel! Toda že se premaga in povzame s prijaznim glasom: Poslušaj me, nesrečnik! Kakor v nebesih hočeš-nočeš moraš biti zadovoljen, tako tu ne smeš biti! Res ne vem, kaj še počnemo s tabo, če te kmalu pamet ne sreča! Saj bi rekel, da se je tepec naravnost odebelil! se svetnik na novo razhudi in pokaže Janeza spremljevacu.

— I, zrak je dober! se Janez kakor opravičuje.

— Zrak je dober! O, ta je pa imenitna! se zagrohoče spremljevalec. Ti, jaz bi vedel za kraje, kjer je zrak malo manj «dober»!...

In že spet sili z nečim v svetnika, ki je sklonil glavo malo na njegovo stran in poslušša. Toda naenkrat živahno zakrili z rokami in strese z glavo:

— Ne, ne, za božjo voljo! Tega pa vendar ni zaslužil! In stvar je sploh nemogoča, naravnost brez precedenc! Ne, to pa res ne!

— Ni zaslužil? Še hujše je zaslužil! glasno vzkipi devetnjak. Toliko sitnosti nam ni še nihče prizadel! Pa saj ne pravim, da naj bo za vedno. Dva, tri dni, največ osem — toliko da takorekoč dozori... Boš le videl, kako bo potem vriskal tam gori! In tudi ni treba, da kam prav globoko noter — tja zadaj kar za prag, v deseti oddelek, da bo takoj pri roki, ko bo imel dovolj... Ampak brez tega res nič ne opravimo, verjemi mi! Ali ga hočeš poslati morda nazaj na svet? Ceste ti pojde pometat, če ne hujšega, ali pa v vrsto stat!

— Jezes, jezes, pa če bi prišlo na dan!... se še vedno brani svetnik.

— Veš kaj — na dan ima že tako dovolj priti! Kaj je to pravično, da je tu? se oni hudobno nakremži.

Svetnik še nekoliko časa premišljuje, potem se odloči.

— Res je ni druge poti! pokima in pomigne spremljevalcu, da primeta Janeza spet vsak za svoje rame.

Nesrečnež je zdaj že razumel, kaka mu prede. Ali se je torej zato vse življenje bal greha in pekla, da pride zdaj po okolišu tja? In ali je pravično, da...

Toda nebeščana ga nič več ne poslušata in že letita ž njim skoro strmo navzdol proti črni planjavi z enim samim hribcem, sredi katerega reži široka odprtina kakor kak predor. Iž nje se vali čuden, žveplenorumen dim...

Nebeščana spustita Janeza precej daleč proč na tla — sama obvisita kar v zraku.

— Ni ti treba šele praviti, kam moraš, reče zdaj svetnik silno resno, a tudi silno naglo. Sicer pa si sam slišal, da bo le za nekaj dni. Ne dvomim namreč, da ti bo vsaj to zdravilo pomagalo. Z Bogom zdaj — čim prej se vidimo spet!

Janez hoče govoriti, prositi, če treba tuliti, toda onadva sta se z vso močjo pognala v zrak in jo režeta, režeta, da se kar kadi za njima...

Tu tik za njim strašno zabrlizga, da se Janez ves zlene. In že se prekopicuje sem proti njemu črna prikazen: roke na tla, noge v zrak, pa spet na roke — kakor kolobar.

Janez se hoče prekrižati, izustiti sveto ime, a glej — ne more. Zdaj je črni peklenšček pri njem in se vzravna. Pa ga le debelo gleda.

— Kaj? Ti da si za nas? se začudi.

— Da ... menda ... Iz vic so me poslali sem. Pa le za par dni, več. In v deseti, najboljši oddelek, da me denite! se podviza Janez.

— Iz vic da so te poslali? Čudno, prečudno! strmi oni še vedno. In samo «za par dni»? ... Res ne razumem ... Toda to naposled ni moja reč! Na obrazu ti vidim zapisano «deseti oddelek» — več me ne briga.

Pa ga peklenšček že drži okrog pasu, napravi en sam skok do jame, švigne kakor strela skozi vhod in ves ta žvepleni dim in — Janez stoji sredi pokrajine, tako neznansko žalostne in gole, da bi še misliti ne bil mogel take ... Pa le mrgoli po vseh brdih in dolinah na tisoče in tisoče ljudi, koplje zemljo, jo prepeljuje, tolče kamenje, se zgublja v rove, se vsipa tam spet iz njih, plavi hlode, obrača stroje, dela, dela ...

— Kaj praviš, a? vpraša skoro z nekim ponosom hudič.

— I, no, ravno preveč lepo ni ...

— Kaj? Naš industrijalni oddelek da ni lep? Prijatelj, če boš kdaj kaj utegnil, napravi to urico hoda tja do onega hriba, od koder se vidi v deveti oddelek — tam boš videl, kaj je pekel! O nadaljnih oddelkih niti ne govorim! Kar lepo molči in zadovoljen bodi, da si prišel tu sem, kamor pravzaprav niti ne spadaš! Kaj si bil morda veleposestnik ali lastnik kakega rudokopa? No, vidiš! Zašel si med samo tako imenitno — in vrag me: zdi se mi, da navzlic vsemu le nekako protežirano — gospodo, in ta te bo še grdo gledala, če te pomešam med njo ...

Tu se hudič za hip zamisli. Potem živahno povzame:

— Pravzaprav dà ... zate bi bilo še najbolje, da te namestim posebej. Kaj če bi ti odločil kos zemlje, ki bi jo ti sam obdeloval in živel od nje? Hočeš? Ne vem zakaj, a ugajaš mi in prav veseli me, da si prišel ravno pod mene. Zakaj toliko ti že rečem, da bi bil zamañ iskal še koga tu doli, ki bi bil tako mehkega srca in prijaznih manir, kakor sem jaz, ki so me zato — saj sem že rekel, da stvar ni brez neke čudne obzirnosti do teh baronov in magnatov — tudi tu sem postavili ... Sem pač tak, da nikoli ne morem poriniti komu vil čez prst globoko v meso. Zato se le mene drži, prijatelj — ne bo ti žal! Če namreč ostaneš, seveda ... he, he ...

— O, pa ne ostanem! Za ves svet ne! razburjeno vzklikne Janez, ki ga vse hudičeve besede niso mogle premamiti. Že v dveh dneh, že jutri pridejo pome!

— Bomo videli! skomizgne hudič, pa se ne ve, ali dvomi ali preti...

* * *

Drugi dan na vse zgodaj prihiti desetnjaški nadzornik v nebesih k včerajšnjemu spremljevalcu in ga ves zasopljen zagradi za rokav:

— Prosim te, pojdi takoj po Trpina! Jaz ne morem, ker bi bilo čudno videti, da grem vsak dan z doma — pojdi ti in pripelji ga takoj gori, če je še čas! Naj potem godrnja in počne, kar hoče — samo da bi že prekasno ne bilo! Tak formalen pogrešek, tako oslarijo napraviti — ti si kriv!

— Formalen pogrešek? Kak formalen pogrešek?

— Ne izprašuj, ampak teci! Ali si pozabil, da ne more nihče nazaj, če ga enkrat v peklju ožigosajo?

— Jej, saj res! vzklikne devetnjak in že dirja proti izhodu. Nestrpno ga pričakuje svetnik...

Toda, o, kako mu odleže, ko se oni naposled povrne in se glasno smeji!

— Kaj je? Kako si opravil? vzklikne.

— Kako sem opravil? Nič! Saj niti ni hotel več z menoj!

— Kaaj?

— Zadovoljen je! Že spet zadovoljen!! Pravi, naj ga pri miru pustimo. S paznikom da sta že največja prijatelja — moreš si misliti, kako je peklenšček vse strune napel, da ga pridrži! — hišica da je že skoro končana, sam paznik mu pomaga, in najboljši kos sveta da je dobil. Že zunaj v svetu, da se je včasih spomnil, kako lepo bi bilo, če bi imel kaj svojega — «rojen kmetovalec!» mu pravi hudič.

— In žig?

— Sredi čela! Paznik mi je rekel, da je davi kar sam prosil zanj!

(Dalje prihodnjič.)

Saj niste več zastonj - ja bi tak-le čis mogel imal

Dr. IVAN PRIJATELJ:

DUŠEVNI PROFILI NAŠIH PREPORODITELJEV. (Dalje.)

Ločila je Zoisa in Linharta samo smrt, ki je poslednjega nena- doma zalotila l. 1795. Za Zoisa ni pomenilo to nič drugega, kakor da se je pogreznila v zemljo polovica njegove osebnosti, njegovo izrazilo in glasilo. «Meni se po Linhartovi smrti nič več ne ljubi, bolan sem, slabe volje, otožen, nemiren itd.», piše Vodniku v Bohinj in pristavlja: «Solze bom žrtvoval nepozabnemu prijatelju — in ga skoro posetil v grobu.»⁸⁷

Iz šole teh dveh mož je izšel Vodnik, ki je združil v sebi v znanstveno skromnejši, zato pa svojemu nerazvitemu narodu mnogo prikladnejši obliki nagnjenja obeh visokoumnih mož. Zois in Linhart sta bila prišla iz velikega sveta v malomestno središče svojega kmetiškega naroda, Vodnik pa je stopil s planinskega Koprivnika v njuno visoko akademijo. Sicer je bil tudi njegovemu duhu čas že poprej vtisnil svoja neizbrisljiva znamenja. Docela v zmislu prosvetljenstva je bil odložil meniško haljo in odšel med ljudstvo, za katero vse svoje življenje ni spisal nobenega molitvenika, kakor so to delali njegovi janzenistični stanovski tovariši. Edino, kar bi se moglo iz njegovih spisov šteti v to stroko, je bil šolski katekizem, ki ga je priredil po naročilu francoske medvlade, naklonjene slovenščini, v katerem pa se nahaja poleg običnega verouka tudi poduk o zemljedelstvu in lepem vedenju, poln humanitete in praktične življenjske modrosti. Pač Zoisu na ljubo se peča Vodnik tudi z mineralogijo, numizmatiko, zgodovino in domačo epigrafiko; a z vsem svojim srcem je na drugi plati Zoisovih interesov, tam, kjer se posluša narod, kako ta govori, poje in se ponša v svojih običajih. Od bere s te strani se Vodnik vrača v svojo sobico, k svoji pisalni mizi, kjer poizkuša iz odlomkov restavrirati jezik, ki bi ga razumel vsak seljak, a ki bi se obenem prilegal umetnim klasicističnim zahtevam tedanjega svetovnega okusa. «Mi

⁸⁷ Vodnikov spomenik, str. 51. — Umrli je Linhart soglasno s svojim naziranjem. Dne 5. dec. 1808. piše Kopitar Zoisu: «Linhart starb als Freygeist.»

moremo kranjčke flovenčke befede poiškati fem ter tje po desheli rastrefene inu na to visho fkup nabrati zhihto flovenfhino», piše v predgovoru svojih «Kuharskih bukev». Besednega zaklada nima noben sodobnik tolikšnega kakor Vodnik, priznava sam poznejši genijalni, osebno precej gorki mu Kopitar. Na podlagi tega narodnega izrazoslovja poizkuša Vodnik ubirati poetične strune. Že kot menišča ga je obhajala ta želja v Pohlinovih «Pisanicah». A samostanski njegov učitelj mu ni znal dati v roke nič drugega, nego dvakrat izposojeno klasično in klasicistično «pišvo postransko», katere «žvrgljanje» je pač moglo napolniti kloštrsko celico, ni pa bilo takšno, da bi se bilo moglo razlegniti čez svobodno plan našega podeželskega narodiča in mu preiti na jezik in v uho. Zois, ki je bil sam izomikan ob takrat veljavni italijanski in francoski klasicistični poetiki, ga sicer ni mogel opozoriti na drugo formalno svobodnejšo in živejšo prosodijo, nego na racionalistično Boileaujevo in Batteuxovo; zato pa je baron s pridom plel iz njegovih verzov trivijalni plevel in privzdigoval za umetnost prenizki ton njegovega poetičnega izraza.⁸⁸ Iznajdljivost, dovtip, um in okus v izrazu je iz zapadnih literatur prenesel k nam Zois in ga vcepil v Vodnikove verze. S tem se je Vodnik sicer znebil napihnjene in naškrobanega nemškega baroka Pohlinovega in Devovega, izpod čigar našopirjenega krila so se pri vsaki priliki prikazovali banalni koturni. A pri vsem tem je Vodnikovi Muzi še vedno manjkalo žive in zdrave rdečice življenja. To je Zois čutil, in ker je že vedel, kje jo iščeta Herder in Bürger, je tudi Vodnika napotil najprej na narodne pesmi Ossiana in Fingala, potem pa na slovensko narodno popevko kot na studenec žive vode, v kateri naj se okoplje Vodnikova Modrica, da se izpremeni v slovensko Vilo. Kakor galantni kavalir Zois, začne tudi Vodnik nabirati preproste slovenske narodne pesmice, v prvi vrsti vesele, poskočne in dovtipne. Poslej postane tudi njegova Muza živahnejša, včasih naravnost razposajena, erotičnodovtipna, a nikdar nedostojna. Semtertja se zateka h Grku Anakreonu po šale in domislice. Kljub vsemu temu delu ob njegovem literarnem talentu Vodniku nedostaja še glavnega, kar bi naredilo iz njega pesnika, namreč močnega, individualnega čuvstva. Pesnik Vodnik ni bil, pač pa izvrstni narodni prosvetitelj v vezani in nevezani besedi. Naj je izdajal in pisal «Pratiko» ali svoje «Novice», vedno je znal ljubko kramljati

⁸⁸ Glej v tem oziru zelo zanimiva Zoisova pisma v «Vodnikovem albumu».

z ljudstvom. Obenem pa je neprestano skrbel, da bi povzdignil jezikovno izrazitost svojega naroda, zavedajoč se, da bi s tem povečal njegovo kulturno dovzetnost. Z veliko slovnico in slovarjem bi bil rad kronal svoje delo. Premajhni znanstveni talent je povzročal, da je ž njima okleval, dokler ga ni v slovnici prehitel mladi Kopitar; končno je mogel izdati vsaj praktično šolsko slovnico, kateri je bil po svoji naturi bolj kos. Slovar pa mu je ostal v rokopisu. Tako je deloval v Vodniku Zoisov vpliv.

A tudi Linhartova pobuda je živela in dejstvovala v njem ne samo v želji po ustanovitvi slovenskega umetnega pesništva, ampak zlasti tudi v zgodovinarstvu. Tudi na tem polju se je povzpel samo do šolske knjige «Geschichte des Herzogthums Krain» itd. Še pod konec svojega življenja se je ukvarjal z opisom rimskih kamenov naše domovine. *V tem je deloval ~ Radoljini (bivajoci. Fouvenec?) Zudi v fu*

○ O Vodnikovem značaju in svetovnem naziranju je pisal Kopitar Šafaříku dne 9. maja 1831.: «... sic ille, primo Franciscanus, tum Jansenista & demum Epicureus helveticus, professus grammaticum, nec per unum versum sibi constabat sive in grammatica sive in aliis.»⁸⁹ Ako to označbo slečemo duhovito pikre zlobe, brez katere se Kopitar skoraj nikoli ni izražal o Vodniku, moramo reči, da je v nji karikirana ena črta, ki je ostro ločila Vodnikov od Kopitarjevega značaja: prilagodljiva razvojnost, stoječa bližje pesniku, prisluškujočemu različnim glasovom življenja, nego znanstveniku, ravnaajočemu se po trdno začrtanem idejnem ravnilu. Genijalni Kopitar ostroumno vidi svoj cilj, proti kateremu stremi neizprosno dosledno in avtokratično, ničemur se ne prilagajajoč, ničesar ne vpoštevajoč; on vidi edino in zgolj svoj znanstveni smoter. Zatorej se kmalu pokaže nedostopnega za nova, svobodnejša, zlasti poetična gesla. Kopitar je gotov in završen že v mladeniški dobi; on se ne razvija, ampak samo v svoji stroki bogatí. On je gibčen in žareč takorekoč na eni sami liniji: na svoji znanstveni poti, o kateri se zaveda, da si jo je udaril in razčistil sam v vztrajnem in neumornem delu. Vodnik je skromen talent, prihajajoč iz ljudomile družbe pesnikov in ljudskih družabnikov, poslušajoč na levo in desno, sprejemajoč od povsod vtiske, po katerih dela sebe in uravnava svoje delo. Času primerno sleče svojo redovno obleko in se prilagodi prosvetljenim ciljem časa in družbe. Njegov svetovni nazor se neprestano razvija; res, da ni tako trdno zvezan,

⁸⁹ ZMS., I., str. 103.

zato pa tudi ne tako trdovraten kakor Kopitarjev. Čop, ki je imel Kot učenjak ravno toliko stika s poezijo, kolikor Kopitar z jezikoslovjem, je pripisal gorenji oznaki Vodnika izpod Kopitarjevega peresa Šafaříku dne 7. novembra 1831. naslednje: «Gegen Vodnik ist Kopitar unwillig; seiner inconstantia ungeachtet, hat er doch wesentliches geleistet.»⁹⁰ Njegovo nevztrajnost označuje Čop v svojih lit.-zgodovinskih doneskilih za Šafaříka kot ono voljno prilagodljivost, ki jo je Vodnik vedno kazal s tem, da je bil «vobče odnekadaj jako podvržen vplivom, najprej patra Marka, potem Japlja in Kumerdeja, pozneje Kopitarja, končno pa Ravnikarja in njegovih pristašev». (Z. M. S., I., str. 149.) Kakor ves Zoisov krog; tudi Vodnika rahlo objame ozračje sodobne francoske filozofije. Morebiti mu res kakšne Zoisove opazke posredujejo nekakšno poznanje in vpoštevanje filozofije onega Andriena Helvetija, ki je trdil, da je samoljubje edini praktični življenjski motiv, vsled katerega človek stremi po ugodju in odklanja neugodje. A glede tega samoljubja je hotel tudi Helvetij, da ne sme biti nikoli epikurejska sebičnost, ampak bodi vedno v soglasju z občno blaginjo, najvišjo zapovedjo, vsebujočo zlasti širjenje izobrazbe kot najvišjo legistorično nalogo. («Tout devient légitime pour le salut public.») Kakor se je delala Helvetiju z očitkom epikureizma krivica, tako je tudi Kopitarjev izraz «Épicureus helvetianus» na Vodnikovo addresso ena onih njegovih pikrih invektiv, kakršnih se «veliki gromovnik» nikoli ni mogel zdržati proti osebam, ki se glede značaja, znanja in zanimanja niso skladale ž njim. Poleg vplivov francoske filozofije⁹¹ čutimo v Vodniku različne humanistične kliče, ki so se skrbno gojile v Zoisovi hiši. S tega vidika je najbrž treba razlagati tudi znane Vodnikove verze:

«Operto eno roko
Na Galio imam,
Ta drugo pa Grékam
Priazno podam.»

Da bi bil Vodnik kdaj janzenist, skoraj ne morem verjeti Kopitarju, naj tudi podpira njegovo mnenje poročilo, ki ga je poslal dne 10. januarja 1815. dunajskemu policijskemu predsedniku Hagerju njegov ljublj. zaupnik Ant. pl. Scheuchenstuel in ki se glasi:

⁹⁰ ZMS., I., str. 116.

⁹¹ Vplivi francoske racionalistične filozofije so se kazali tudi v tem, da je bil Vodnik član druge (francosko-ilirske) ljubljanske prostozidarske lože. (Corr. v tem zmislu gori str. 218.)

«Valentin Vodnik, gewesener Franziskaner, dann strenger Janse-
nist in der Seelsorge, endlich, wie er erscheint, religiöser Indifferen-
tist...»⁹² Vodnikova svobodna, življenjaradostna in dobrodušna
vedrost se pač ni mogla vgozditi v ozko, svetomržno moralo
janzenizma. Vodnik je bil vesel značaj, ki se je na Zoisovih sim-
pozijih z vnemo udeleževal veseljačenja in šal, osoljenih s fran-
coskim espiritom in zabeljenih s šegavostjo slovenskih narodnih
poskočnic, ki pa je sveto in z drhtečo dušo poslušnil, kadar je
baron povzel resno svojo besedo o prosveti naroda, izkoreninja-
nju vraž in praznih ver, o izobraževanju narodnega jezika ter o
tem, kako bi se v tem jeziku položil temelj literaturi. Kakor pri
vseh avstrijskoslovanskih preporoditeljih je tudi pri članih Zois-
vega kroga in posebej še pri Vodniku filozofsko umovanje ter za-
nimanje za državne teorije stopalo v ozadje pred praktičnimi
narodnoprosvetnimi nalogami. Teh nalog pa ni med Slovenci raz-
umel nihče bolje nego Vodnik, ki je zlasti za časa francoskega
medvladja edini doumel pomen dobe, premagal celó svojo prir-
o-
jeno komođnost in v tem oziru naravnost prekosil samega sebe.
Ako je bil v Zoisovem krogu baron žila organizacije, je bil Vodnik
te organizacije roka, delujoča iz naroda za narod.

Iz te družbe se je l. 1808. oddelila in dvignila v široki svet nje
misleča glava, K o p i t a r, ki je v tem letu kot bivši Zoisov tajnik
odšel na Dunaj, da študira jus. Da pravično presodimo Kopitar-
jevo skrajno dinamično, iskrečo se in vendar tako trdno opesno
duševnost, se moramo ozirati na dvojni milije, ki je v njem živel:
ljubljski in dunajski, ter vpoštovati dvojne dokumente njegove-
ga duha: njegove spise in njegovo korespondenco, imajočo pogosto
obliko učenih traktatov.

Iz nekega pisma, ki ga je pisal Zois baronu Erbergu, vemo, da
se je bavil Kopitar za časa svojega tajnikovanja v Zoisovi hiši
posebno marljivo s klasičnim študijem. Humanističnih tradicij, pri-
nesenih iz akademije na ljubljanskem Bregu, ni zatajil Kopitar ni-
koli niti pri svojem znanstvomvanju niti v svojem svetovnem nazi-
ranju. On je humanist, zanimajoč se za najrazličnejše narode, ne
tolikanj s stališča etnografije, katero vedo pozneje pod vplivom
romantike ipak imenuje «zalega konjička»⁹³, ampak predvsem s
stališča — jezikov. Naglo in z lehkoto popusti krušni juristični

⁹² Glej «Veda», I., str. 588.

⁹³ Istočniki, II., str. 257.

študij in se z vsem žarom svoje duše posveti oni duševni vedi, ki je pravo dete humanizma — jezikoslovju. Kakor so smatrali italijanski humanisti prostoljudski italijanski jezik za vredno in dostojno posodo literature, zahteva tudi Kopitar, da se izobrazi in razvije slednji jezik količkaj enotnega tipa in ozemlja kot samostojen jezik. On je jezikoslovec, ljubeč narečja, katerih vsako mu je enako ljubo.

Kopitarjevi filozofi so zadnji veliki humanisti XVI. stoletja. Možu skrajno sangviničnega temperamenta služi v svetovnem naziranju za geslo izrek: «*Ne quid nimis!*»⁹⁴ In njegovi možje so oni misleci, ki stoje tik pred reformacijo, pred protestantovskimi radikalci, katerih baš zaradi njihovega «nimis» ne mara. Zlasti Luther mu ni pri srcu: «*Ego Lutherum nunquam potui amare*»,⁹⁵ piše ob priliki Jakobu Zupanu. Z največjim spoštovanjem pa govori o humanistu Erazmu Rotterdamskem, po čigar naukih naravnost uravnava svoje mišljenje. Kakor znano, se je boril ta predhodnik reformacije v prvi vrsti s sholastičnim jezikovnim barbarstvom, ki se je bilo razpaslo v cerkvi. Da ga izkorenini, je Erazem nanovo izdajal Aristotela in one cerkvene očete, katerih jezik sloni še neposredno na jeziku grških filozofov, Hieronima, Hilarija, Ambroža in Avguština, spravljajoč obenem starogrško filozofijo do nove veljave. Erazmov geslo slove: «*Omnis fere rerum scientia a graecis auctoribus petenda est*». — Podobno in z izrečno navedbo svojega vzornika se izpoveduje nekoč Kopitar Zupanu: «*Erasmii modo sapiens . . . aequitatem colo . . . et sanam socraticam philosophiam*». ⁹⁶ In v nekem pismu, ki ga piše Hanku, mu služi Erazmov ime kot naziv za zmernega, modrega moža v nasprotju z ekstremnim Lutherom.⁹⁷

Razen globoke humanistične podlage je prinesel Kopitar iz Zoisove hiše rahlo, splošno obeležje in razpoloženje prosvetljenstva. Kakor vsa inteligenca izpod konca XVIII. stoletja, je tudi on mrzil meništvo. Beseda «menih» mu je psovka.⁹⁸

Prišedši l. 1808. na Dunaj, se Kopitar kot precej postaren študent docela zakoplje v knjige. Obide ga želja, da bi študiral Kanta. Par tednov po svojem odhodu iz Ljubljane piše dne 20. novembra

⁹⁴ Ibid., str. 226.

⁹⁵ Ibid., str. 250.

⁹⁶ Ibid., II., str. 258.

⁹⁷ Ibid., II., str. 28. Prim. tudi istotam str. 191.

⁹⁸ Ibid., I., str. 15 in 162.

1808. Zoisu naslednje (neizdano) pismo: «...Tudi kantovec moram postati; zakaj tudi naše učne knjige (na univerzi) so kantovske. Zategadelj prosim v priloženem pisemcu gospo Repičevo, da mi pošlje svojega Kanta in kantovce, ako te knjige kake dve leti lahko pogreša.» V dobrem letu se Kopitar na Dunaju nekoliko ogleda tudi po ljudeh ter razpozna v duševnem vetru, ki piha. S tako dovtetnim umom, s kakršnim razpolaga on, takoj uvidi, da so Jožefovi časi že davno minili, da s polnim parom vozi Frančevo barko Metternich s svojimi pomagači, romantičnimi konvertiti: Friedrichom Schlegelom, Caharijem Wernerjem i. dr. Že kot pesniki to niso njegovi možje, ker mu manjka vsak zmisel za njihove dionizijske erupcije. Eno ali drugo njihovo delo je ipak čital. Dne 30. septembra 1810. citira v pismu na Dobrovškega neko mesto iz drame «Wanda, Königin der Sarmaten», pristavljajoč, da avtor tega dela, Werner, «ni njegov pesnik».⁹⁹ Ko najde končno štiri leta kasneje tudi izpreobrnjeni Adam Müller pot na Dunaj in zavetje v Metternichovi pisarni, označuje Kopitar Dobrovškemu dne 2. februarja 1813. vse to novokatoliško gibanje z naslednjimi besedami razločne antipatije: «Schlegel je dobil tekmeča v tercijskem katoličanstvu (in *καθολικισμόφ* anilissimo), Adama Müllerja, kateremu bi pa jaz za trajno bodočnost prorokoval komaj boljšo srečo, nego jo je izkusil v Draždanah in Berlinu. Sovražim prenapeto druhal in je ne pustim v svojo bližino. (Odi hypocriticum vulgus et arceo). Sikofanti ne bodo videli nebeškega kraljestva, ne brezbožni, ne prepobožni (nec *ἄθεοι*, nec *ὑπέροθεοι*).¹⁰⁰ Pač pa občuje Kopitar s Friedrichom Schlegelom, romantičnim prepородiteljem klasičnih študij in izdajateljem dunajskih, od Metternichove politike inspiriranih publicističnih organov. O njem piše Dobrovškemu dne 14. junija 1813., da ga je prosil, naj bi mu napisal za njegov «Museum» o najstarejši državni uredbi Slovanov.¹⁰¹ Kopitar reš sodeluje pri Schlegelovih izdanih. In kmalu se mu malce poleže vsaj njegova direktna mržnja do teh neokatolikov, vsiljujočih se v prve vrste Hoffbauerjeve procesije. V pismu, ki ga piše dne 24. junija 1814. Dobrovškemu, že čutimo, kakor da bi pozkušal nekako braniti pred eventualno ironijo nekega berlinskega Žida one pobožnjake, ki jih je še nedavno sam imenoval «tercijalske katolike»: «Vaš Žid Wolf je sedaj tukaj spoznal fantastične

⁹⁹ Ibid., I., str. 299.

¹⁰⁰ Ibid., I., str. 324.

¹⁰¹ Ibid., I., str. 343.

katoliške, Schlegela, patra Hoffbauerja, nuncija itd. in — odhaja v Berlin, da bo tam pravil o nas anekdote. Talent za laži ima v obilni meri. Lepe stvari pridejo na dan. Schlegel v izpovednici nekdanjega puščavnika Hoffbauerja, držeč v roki rožni venec in križajoč se na kmetiški način, kot bodoči ustanovitelj kakega novega meniškega reda, ali vsaj državni tajnik Nj. Svetosti itd. Pismo grofinje Stollbergove gospé Schlegelovi o neki čudodelni nuni pri Mainzu. Pilatova žena ... z dvema sestrama, vse izpreobrnjene po patru Hoffbauerju. (In babke so še povrh lepe in zanešenjaštvo se jim podá še interesantneje.) Kako se bodo Berlinci smejali, križali in kako bodo — nikolaizirali!¹⁰² Ako se pomisli, da je bilo gibanje v resnici prav takšno, česar ne taji tudi Kopitar (urednik nekdanj Schlegelovega «Beobachter»ja, c. kr. dvorni sekretar Pilat, je n. pr. patru Hoffbauerju javno ministriral!¹⁰³), potem lahko čutimo v tendenci tega Kopitarjevega popisa in v njegovi želji po zavrnitvi eventualnih Wolfovih «laži» — rahlo zbližanje našega rojaka s tem dunajskim pokretom. Seveda naravnost istovetiti se s temi sladostrastniki religije ni bil v stanu nekdanji učenc Zoisovega kroga, vendar pa zamenjuje sedaj izraz «tercijalstvo» s prizanesljivejšo besedo: «zanešenjaštvo». Pri vsem tem Kopitar nikoli ni ljubil niti poezije nemških romantikov. Poleg nekaj Wernerja vemo, da je čital samo še romane katoliškega viteza Fouquéja.¹⁰⁴ Njegov najljubši nemški pisatelj je veliki pogan Goethe. «Jaz ga imam namesto vseh Nemcev,» piše Zupanu, obžalujoč, da je ta njegov prijatelj na Kranjskem lahko žalosten, da še ni dobil v roke prvega, takrat ravnokar izišlega dela «Dichtung und Wahrheit», «tega sijajnega čtiva».¹⁰⁵

Nekaj mesecev kesneje kakor Kopitar je prišel na Dunaj Jakob Zupan, potem ko je bil dne 7. februarja v Ljubljani dosegel duhovniško posvečenje. Prišel je bil v avstrijsko prestolico, da se pripravi na bogoslovni doktorat, ki ga je v jeseni istega leta tudi zares napravil. Za časa svojega bivanja na Dunaju je mnogo občeval in se sprijateljil z rojakom Kopitarjem, kateri je ostal tudi po njega odhodu na Kranjsko v stalni korespondenci ž njim, pošiljajoč mu razne slavistične knjige z namenom, da napravi iz dobro podkovanega orientalista povrh še slavista. A Zupan je

¹⁰² Ibid., I., str. 387.

¹⁰³ Eug. Guglia, Religiöses Leben in Wien 1815.—1820, I. c.

¹⁰⁴ Istočniki, I., str. 356.

¹⁰⁵ Ibid., I., str. 166; II., str. 231.

bil že takrat svojevrsten človek. Ako je bil Kopitar odkrito zadirčen, samozavesten kritik ljudi in del, je imel Zupan po Kopitarjevih besedah «strašno nagnjenje do jezuitskega stikanja glav», do zbiranja anekdot in dovtipkarskega jezikanja na podlagi tako nabranega gradiva. Imel je živo željo, še kam visoko priti. En dan po njegovem odhodu z Dunaja (dne 13. septembra 1809.) je pisal Kopitar o njem Zoisu: «Odkar sem ga bližje spoznal, se bojim, da ga bodo spletke ambicije, h katerim je jako nagnjen, izneverile čistejši ljubezni do znanosti in do slavizma. Toda če bo le večkrat Vas (Zoisa) poslušal, nisem zanj več v skrbi. Odlikuje ga lepo znanje jezikov, zraven pozna skoraj vso učeno chronique scandaleuse; tudi misli jasneje, nego njegovi pokrovitelji...»

Pokrovitelj Zupanov je bil njegov stric, ljubljanski kanonik Juri Zupan, iz Čopovega opisa že znani nam janzenist iz Herbersteinovega kroga. Kakor stričevo, je bilo tudi mišljenje dr. Jakobu Zupana janzenistično, s to razliko, da je bil nečak mnogo izobraženejši in učenejši janzenist, spadajoč v družbo onih kranjskih duhovnikov izza preloma stoletja, ki so se pri svojih študijah posluževali ne samo izrečno janzenističnih, ampak tudi protestantovskih in po protestantih navdihnenih katoliških bogoslovnih del.¹⁰⁶

Po svojem povratku z Dunaja Zupan res razširja med mladimi kranjskimi izobraženci Kopitarjeva pisma in v ta namen doposlana mu slavistična dela, a še marljiveje izkuša razviti v srcih svojih znancev pristno janzenistično miselno pobožnost. V ta namen mu mora Kopitar z Dunaja pošiljati vedno nove zbirke raznih molitvenikov te smeri izpod peres nekega Brunnerja, Schwarza itd. Dne 28. junija 1812. pošilja Zupan dva taka molitvenika mlademu ribniškemu graščaku Rudežu, ki se ravno ženi, «da bi njegovemu znanemu dušnemu stanju nekoliko pomogel». Skoro nato

¹⁰⁶ Zupan se je ob času svojih dunajskih študij za teološki rigoroz sprijateljil z Johannom Jahnom, ki je bil do l. 1806. na dunajski univerzi profesor orientalskih jezikov, biblične arheologije in dogmatike. Odslovljen s te stolice zaradi tega, ker se je v svojih izsledkih približeval protestantskim teologom, je živel poslej na Dunaju kot metropolitanski kanonik. Kopitar v svojih pismih, ki jih pisari Zupanu v Ljubljano, temu pogosto pošilja Jahnove pozdrave. Kakor vsi janzenisti je bil Zupan hud nasprotnik redovnikov, zlasti jezuitov. Značilno za Kopitarja, že prijateljsko občujočega z dunajskimi romantičnimi katoliki, in za Zupana, janzenista, je to, da sporoča Kopitar Zoisu dne 6. dec. 1814. iz Pariza med drugim tudi naslednje: «Za Zupana prinesem cel zavoj protijeziuitskih knjig.» (V letu obnove redu jezusovcev!) Največ srda zoper

pa hoče imeti malone vsa ribniška inteligenca od Zupana po en izvod Brunnerjevega molitvenika: n. pr. mirovni sodnik Abram, notar Gatterer itd. Z ozirom na prošnjo nekega pl. Fichtenaua sporoča Zupan Rudežu, naj še malo potrpi, češ, da ima 10 novih Brunnerjev pri knjigovezu. Ta molitvenik Brunnerja, v miselno meditacijo zaverovanega janzenista, se je imenoval «Der aufgekklärte Christ». (Prim. Gruden o. c. Čas, X., str. 181.) Tudi mladi Rudeževi nevesti pošilja Zupan takoj po poroki molitvenik nekega Schneiderja.¹⁰⁷

ai - Zois Zupan, priporočen po Kopitarju, mnogo občuje v Zoisovi hiši. Stari baron vidi rad živahnega, malo posebnega moža, o katerem obenem s Kopitarjem misli, da bi mogel pomagati slovenščini na noge. A tudi nasproti njegovim verskim idejam ne ostane popolnoma ravnodušen ubogi, hromi trpin. V tem oziru je značilno pismo, ki ga piše Zupan dne 14. okt. 1812. Rudežu: «Baron Zois mi pravi pogosto, da mu je žal, da ni študiral dveh reči: grščine in bogoslovja. Grščina... je slavistu neobhodno potrebna... Bogoslovje, ne ravno šolsko bogoslovje, ampak neko srčno bogoslovje, neko življenjsko bogoslovje pa je vsakomur, premišljujočemu o sebi in svoji okolici, potrebno v svrhu notranjega pomirjenja in reševanja vedno iznova se nudečih fenomenov na pozorišču sveta. Religija je in ostane vsekdar najvišje in najsvetejše človeštva.» Nekdanji učenec francoskih racionalistov, prijatelj onega Linharta, ki je kot človek in mislec imel čtivo biblije za nepotrebno, neudeleženec pri Herbersteinovem prevodu sv. pisma, pozdravlja sedaj

jezuite je nakopičil Zupan v znani svoji pesmi, ki jo je dne 20. marca 1832. sporočil Čop Prešernu v Celovec in v kateri se nahajajo verzi:

Istine prèstol netlén; himb krušijo žezel Bodoni,
Veli Gerson, Lambertin, Van--Sviteni, doba Klemenov:
Bujih kon basni grozil, stud veka kohemlenih ver bab:
Jósipa nedoroté mam ljuda papertje — mostiri. —
Muka povrednim Kersnik; ščit Inigo Heriodiadam:
Vébljud Kersniku rokljór; roj Iniga brojnik tisučov:
Iva peč mučeničí; dvor Iniga kali sledili. —
Oh! oh! negudnost vremén! oh! emiru sluga raspelo...
... Vrelo kanil, prevaril, kadilnik homerjen Demetrov...
... Ej! ej! nastavnik pajdaš! kvar Krista Demetrove knjige.»

(Zbornik MS., VI. str. 187. — Istotam glej tudi Čop-Pintarjev nemški prevod te učenjaško-čudaške slovenščine.)

¹⁰⁷ Zupanova pisma Rudežu v ljubljanski licejki.

v betežnem stanju in ob začetku restavracijske dobe z veseljem Kopitarjevo misel, da naj bi Zupan in Ravnikar izdala novi slovenski prevod biblije po izvorniku. Novi prevod se začne pripravljati l. 1811. pod njegovim pokroviteljstvom. Kopitar očituje v vprašanju te verske literature še vedno značaj učenca Zoisovega prosvetljenega kroga izpred konca stoletja. V tem času poroča Dobrovskemu, da je kot cenzor rešil življenje nekemu spodnještajerskemu molitveniku s tem, da je v rokopisu «črtal nekaj praznih, plitvih in praznovernih mest», pristavljajoč: «Da bomo imeli vzorec tega narečja». Kopitar je torej tudi kot pospeševatelj te verske literature predvsem filolog, v ostalem pa je v njem še največ treznega humanista. Ko mu Zupan javlja, da se misli poleg dela ob svetopisemskem prevodu lotiti tudi prevoda Kempčanove «Hoje», dotlej že štirikrat prevedene na slovensko, piše Kopitar Dobrovskemu dne 14. junija 1813.: «Zupan se spravlja na prevod (sedaj tudi med modnimi učenjaki) tako slovečega Kempčana.»¹⁰⁸ V čutno lepoto grških in latinskih klasikov zaljubljeni Kopitar sicer ni prijatelj čuvstveno verske meditativne literature, vendar priporoča Zupanu prevod Kempčana, toda samo tak, ki bi obstal pred sodiščem filologa in kritika. Obenem porablja to priliko, da razodene Zupanu svojo «profession de foi», ki sem jo deloma že navedel in ki se glasi v celoti tako-le: «Tu autem Kempensem philologie debes edere, id est cum inspectione omnium quot potes editionum, ergo critice. Opus est nunc in moda et apud nostros mysticos (pri dunajskih Hoffbauerjevih zanešnjakih), quorum ego, Erasmi modo sapiens, aliquos mihi amicos subinde aufziehe. Vix non Kempensem Homero anteponunt et Ciceroni! — Ego aequitatem colo, (cum non sit occasio violandae iustitiae imperii causa, sicut Caesar dictitabat) et sanam socraticam philosophiam.»¹⁰⁹ V tej izpovedi je ves Kopitar, kakor se je bil notranje razvil v nekdanjem Zoisovem krogu in kakršnemu ni bilo usojeno ostati neizpremenjenemu v dunajskem desetletju pridigarjev in zapovedanem katolicizmu predmarca. Njegovo izpreobrnitev (vsaj vnanjo) od antičnega stoicizma k državnemu katolicizmu je napovedovala že njegova zgorajšnja opazka o vpoštevanju ozirov na državne interese («violanda iustitia imperii causa»). To mesto o Cezarjevem geslu ima Kopitar iz Cicerono-

¹⁰⁸ Istočniki, I., str. 342.

¹⁰⁹ Ibid., II. str. 258.

vega spisa «De officiis» (lib. III.), kjer pripoveduje Cicero, da je imel Cezar vedno na jeziku neki Euripidov verz, ki ga on tako-le prevaja:

«Nam si violandum est ius, regnandi gratia violandum est: aliis rebus pietatem colas.» (Prim. C. Suetonius: Divus Julius, lib. I. cap. 30.)

Ta Euripidov verz pa se nahaja v njegovih «Feničankah», kjer grški dramatik obravnava konflikt med bratoma Polinejkom in Eteoklom, ki sta si glasom očetove oporoke delila vladarstvo na ta način, da sta vladala vsak en dan. Ko Eteokles prelomi pravo in se sam polasti vlade, utemeljuje ta postopek z izrekom: *εἶπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος περὶ κάλλιστον ἀδικεῖν τᾶδ' εὐσεβεῖν χρεών.* (Euripides «Feničanke», verz 524–525.)

Odtod se dá pridobiti za Kopitarjev svetovni nazor važna ugotovitev, da je bil Kopitar pripravljen modificirati svoj stoično-humanistični nazor v zmislu verske krajnosti, ako so to zahtevali vladni, državni interesi. Kopitar je torej tudi kot vernik samo Avstrijec, državni vladni vernik.

Ob tem času je nastopala svojo pot po Evropi Chateaubriandova knjiga «Le génie du christianisme», knjiga nastala iz porvolucijske in ponapoleonovske utrujenosti, kličoča po preroditvi vsega življenja in mišljenja v krščanstvu, ki ga je priporočala in na srce pokladala zavoljo njega prav posebne sposobnosti za poezijo in umetnost, knjiga, ki je stavila «Tassa nad Hómerja in Saint-Pierra nad Teokrita».¹¹⁰ Janzenistično strogo čuvstveno verni Zupan ni zapazil njene restavracijsko-politične tendence, njene bližine k «Demetrovim knjigam», in se je kot bodoči pesniški diletant dal popolnoma očarati umetniško-sirenskimi njenim glasovom. Zategadelj je razširjeval to knjigo obenem z najpriljubljenejšimi svojimi janzenističnimi molitveniki. Kopitar je tudi nasproti entuziazmu za Chateaubrianda ohranil svoje rezervirano stališče humanista, toda humanista, občujočega ne več s Zoisom njegovih moških let, ampak že z dunajskimi konvertitskimi romantiki. Pisal je Zupanu dne 10. aprila 1811.: Chateaubriand ni kaj moj, de fi lih Kriit^{xxx} [kristijanstvo] ihtimam: on ga ne sa-
fíopi.»¹¹¹

¹¹⁰ Brandes, Hauptströmungen, I., str. 31.

¹¹¹ Istočniki, II., str. 218.

Jasno je, da Kopitarja ni vezalo na Zupana nič drugega, nego upanje, da bi on utegnil oživotvoriti njegove slavistične načrte na Kranjskem: Da mu bo zbiral narodne pesmi in pregovore ter prevajal in izdajal nekatera najvažnejša cerkvena dela, zlasti sv. pismo po originalu. Zato ga je pogosto imenoval «spes nostra» in mu klical: «Ergo noli me confundere!»¹¹² A niti novi prevod sv. pisma, na katerem sta delala Zupan in Ravnikar, ni izšel, morebiti zato, ker Kopitar in Dobrovský nista iznašla novega pravopisa, na katerega so s tiskom čakali v Ljubljani.¹¹³ V rokopisu se je prevedlo Mojzesovo petoknjžje, in še to označuje Marn kot delo Ravnikarja samega.¹¹⁴

V slovenski javnosti je nastopil Zupan šele l. 1828. in v naslednjih letih v «Kranjski čebelici» s svojo izumetničeno prigodno poezijo. Zupanove prispevke je označil dobro Čop Šafaříku dne 27. junija 1831. z besedami: «Teh Zupanovih stvari ne razumejo pogosto niti Kranjci, deloma zavoljo mnogih namigavanj itd., deloma (in še bolj) zavoljo njegovega samovoljnega jezika, v katerem se nahaja marsikaj, kar se ne dá zagovarjati. V ostalem pa je večina teh pesmi ne ravno poetična, pa vsaj ne brez zanimivosti, kakor je sploh ves mož sicer bizarna, a nikakor ne nezanimiva postava. Predvsem pa zasluži njegovo zanimanje za Kranjsko in za vse slovansko vpoštevanja in njegova mnogostranska izobraženost vsega spoštovanja, ki ga tukaj tudi uživa.^{114a} V času sodelovanja pri «Čebelici» se je nahajal učeni in čudaški janzenist že sredi preiskav, v katere se je bil zapletel pred svojimi jožefinskimi predstojniki, upogibajočimi se pred nastopajočo bojujočo cerkvijo. Ti mu niso očitali samo njegovega v obleki in vedenju se zanemarjajočega čudaštva, ampak zlasti to, da se kot profesor bibličnih študij na ljubljanskem liceju ne more ločiti od nekdej predpisanih, takrat že odpravljenih knjig Johanna Jahna. Ovadb zoper Zupana je podpiral posebno z ozirom na vnanjo njegovo zanemarjenost škof Wolf, sam eleganten jožefinski svetovnjak. Dvorna študijska komisija je zapovedala, naj krajevne oblasti določijo različne osebe, ki bodo Zupana opazovale, če je res blazen, kakor je trdila ovadba bogoslovskega ravnatelja. Takrat se

¹¹² Ibid., II., str. 182 in 184.

¹¹³ Glej «Veda», I., str. 423—426.

¹¹⁴ Jezičnik, XV., str. 68. — Prim. tudi Carniola, 1916, štev. 2.

^{114a} ZMS., I., str. 108. O čudaštvu Zupanovem glej Wiesthalerjev članek v «Lj. zvonu», 1885. in moj v ZMS., IX., 1907.

je Zupan zatekel v javnost. Na praznik sv. Petra in Pavla dne 29. junija 1832. je nastopil v šentpeterski cerkvi pred neštevilno množico s pridigo, v kateri je z drznim pogumom ožigosal predmarčne cerkvene in posvetne oblasti in označil svojim nazorom primerno nekatere nauke oficialne cerkve za neresnične. Tudi pri semestralnih bogoslovskih izpitih je baje nastopal premalo ponižno — po besedah njegovega predstojnika — «z neprimernimi deklamacijami o svobodi in liberalnosti», z napadi «na predstojnike in na tendence javnih naprav in vlade». Prišel je pred preiskovalno komisijo, katera mu sicer ni mogla dokazati krivoverstva, a je vendar dognala, da Zupan prostodušno in jezиковo govori zoper celibat,¹¹⁵ češ, da papež nima pravice, odvzeti duhovnikom najsvetejših prirodnih prav, da emfatično zahteva svobodo znanstvenega preiskovanja, da izpodbija tridentinum ter se ostro izraža o cenzuri in vladajočem policijskem duhu. — Na podlagi rezultatov te preiskave je bil Zupan z najvišjim odlokom z dne 13. septembra 1835. prognan v Celovec, katerega ni smel brez dovoljenja policije zapustiti in kjer je l. 1852. pozabljen umrl. Bil je eden zadnjih znatnih slovenskih janzenistov, ki se je v enem svojih mnogoštevilnih slovenskih epigramov odkrito priznaval k tezam francoskega janzenista Quesnela, prepovedanim od cerkve; bil je mož, ki je proslavljal škofa Herbersteina, s katerim se je ta verska struja pri Slovencih začela, dočim se je z Zupanom samim končala.¹¹⁶

Kopitar je že jako rano spoznal, da Zupan ne bo opravičil upov, ki jih je on stavil vanj. V nadomestilo za to izgubo je prenesel svoje nadeje na Matevža Ravnikarja, katerega že 13. februarja 1813. odlikuje z nazivom «spes mea»,¹¹⁷ naslov, ki ga je prej podeljeval samo Zupanu. Dne 14. junija istega leta poroča o njem Dobrovskemu: «To je mož, kakor ga mala kranjska literatura še ni imela. Et hic vir hic est, qui biblia vertit denuo, et lexico illaborat, et tua prolegomena leget».¹¹⁸ Ravnikar izda že

¹¹⁵ Kljub temu, da je bil Zupan zoper duhovniški celibat, se je kot pravi puritanski janzenist z ostalimi ljubljanskimi, od njega mnogo bolj omejenimi pristaši te verske struje strinjal v sodbi, da predstavljajo nekatere svobodnejše erotične domislice Prešernovih pesmi — «scandalum». (Glej «Ljub. zvon», 1882., str. 50.)

¹¹⁶ Primeri moje razpravo o Zupanu v ZMS., IX., str. 14—27, in Wieshtalerjevo v «Ljub. zvonu», 1885., st. 31 in dalje.

¹¹⁷ Istočniki, II., str. 252.

¹¹⁸ Ibid., I., str. 343.

l. 1813. Gallov «Pripomoček, Boga prav spoznati» in priredi v 12. izdaji Golmajerjev prevod «Sv. maše» francoskega janzenista Mézanguya ter že s tema delcema sijajno opraviči Kopitarjeve, vanj stavljene upe v onem zmislu, v katerem je Kopitar spisal svojo slovnico in v katerem je s pomočjo Vuka postal soustanovitelj novodobnega srbskega književnega jezika: po Kopitarjevih navodilih postavi Ravnihar slovenski literarni jezik na temelj prostonarodne govornice in postane s tem činom «oče slovenske proze».

Kar se tiče svetovnega nazora tega zaslužnega moža, moramo reči, da je bil Ravnihar — po Čopovem pričevanju — «eden najvplivnejših takoimenovanih janzenistov na Kranjskem». Ko se je obrnil Ravnihar l. 1814., ko je že bila Ilirija pripadla zopet Avstriji, na Kopitarja s prošnjo, da bi ta posredoval pri glavnem nadzorniku ljudskih šol na Dunaju, Kranjcu Spendou-u, v tem zmislu, da bi se dajale otrokom po deželi v ljudski šoli tudi pod zopetno avstr. upravo v roke slovenske učne knjige, je pisal Kopitar Zoisu dne 26. maja 1814.: «Ako bi si hotela vaša milost vzeti trud, trpeti Ravnikarja, prav pogosto okrog sebe in si ga približati, to se pravi: polagoma in brez škode za njegovo vnemo itd. ga razjanzenirati, tedaj bi postal to daleko naš najboljši pisatelj.» Dasi je torej pripadal Ravnihar k tej stranki, ki vobče ni iskala bojov s sv. stolico, vendar se je moral iti l. 1830. pred svojim imenovanjem za tržaško-koprškega škofa — v Rim zagovarjat.

Ravnikarjev janzenistični vpliv je prišel posebno do veljave za časa francoskega medvladja, ko je bila vsa pokrajinska inteligenca janzenistične in preprostoverske observance v naših krajih v strahu, da bi utegnili svobodnjaški nazori francoskega racionalizma «okužiti» tudi naš pošteni narod. Takrat je pred Francozi zbežal iz Ljubljane ravnatelj filozofije (7. in 8. gimn. razred) Franc Wilde. «Ker mu je znano bilo,» piše Ravnikarjev biograf,¹¹⁹ «kakšen duh de vlada francoskim modroslovcem, je Ravnikarja nagovarjal, da naj bi se izpraševanju iz modroslovstva podvergel in po njemu to učitev prevzel.» Ravnikar je kot ravnatelj in profesor dogmatike na knezoškofijskem semenišču napravil ta izpit; ne ve se, zakaj je glavni organizator šolstva v francoski «Iliriji», abbé Zelli, napravil za nadzornika vsega šolstva malo pomemb-

¹¹⁹ Življenje... Mateyža Ravnikarja etc. Novice 1845. Priloga k šte. 50.

W. Wallanda) nega kanonika Wallanda, Ravnikarja pa za kanclerja akademije, na kateri je bil tudi profesor. Vladal je seveda itak močnejši Ravnikarjev duh,¹²⁰ in sicer docela v strogo moralističnem, janzenističnem pravcu. Gori navedeni Ravnikarjev anonimni biograf piše: «Blažnima možama Wallandu in Ravnikarju ima krajnska dežela zlasti hvalo vedeti, de je domača šolska mladost tudi ob času Francozov pri svojim blagim in nepopačenim duhu ostala.» — Strah starih, poštenih Kranjcev pred razuzdanim francoskim duhom je bil prazen; prvič že zato, ker je francosko medvladje trajalo samo kratko dobo, drugič zato, ker je maršal Marmont sicer preosnoval šole in upravo, a je, namenoma ščiteč mišljenje, nrave in običaje v vojni pridobljenih podložnikov, zlasti tudi pridržal prejšnje uradnike, označivši jih uradno za dobro kvalificirane sile, tretjič pa iz tega vzroka, ker je klical iz Pariza v Ljubljano na vplivna mesta može, ki so bili vse prej nego brezverski libertinci. Tako je prišel v januarju 1812. v Ljubljano za bibliotekarja in urednika uradnega lista poznejši znameniti romanopisec Charles Nodier, čuvstveni romantik in izrečni nasprotnik racionalizma. Mišljenje tega moža, s katerim so občevali vsi znatnejši takratni slovenski izobraženci, dobro označuje njegova kritika nekega italijanskega učbenika morale v «Télégraphu». V tem svojem članku obžaluje Nodier, da italijanski pisec pri sestavljanju svoje knjige ni vpošteval evangelijev in nadaljuje: «Pozabiti bi ne bil smel tudi 'Hoje za Kristusom', knjige, o kateri pravi filozof Fontenelle, da je najlepša knjiga, prišedša iz človeških rok, po evangeliju, ki ni človeško delo.» Nodier spoznava za pravo samo ono moralo, ki «temelji na popolnem znanju naših slabosti, ne pa na ponosnih hipotezah človeške filozofije». Dalje govori o «teatraličnem stoicizmu» in «pompozem samozatajevanju kakega Seneka», izraža svojo antipatijo do Larochevoucaulda in svojo simpatijo za Plutarha zaradi onega njegovega prostodušja in človekoljubja, ki «delata razum prijeten»; tudi Rousseau mu je ljubši kot človek nego kot filozof.

¹²⁰ O vplivu Ravnikarja na ljubljanskem liceju poroča Čopov korespondent Mazeček dne 23. dec. 1824.: «Vsi profesorji stoje sedaj pod klobukom Ravnikarja.» (Carniola, IX., str. 24.) In v istem letu, ob priliki Ravnikarjevega kompetiranja za gub. svetnika mesto v Innsbrucku piše Čop Terleju: «...meni se sdi de ga bo fhe grévalo — nikoli is dushele ni bil, perklanja fe mu vie po zelim' Kranju...» (Carniola, I., str. 218.)

Ako bi bili Francozi zavladali na Slovenskem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, bi bil njihov duh morebiti res razpihal racionalistični plamen, ki je takrat plapolal v Zoisovem krogu. Sedaj pa so bili drugi časi: čuvstvena romantika je silila v naše kraje ne samo iz Nemčije, marveč — kakor vidimo v Nodierjevem slučaju — tudi že iz Francije. Zato tudi Francozi kot vladarji na Slovenskem v miselnem oziru niso vplivali nič drugače, kakor je istodobno na nas vplivala Nemčija. Ostareli, betežni Zois se je sam oziral po tolažilih neke «srčne teologije» in začel podpirati izdajo nabožne literature. Razumarstvo je klonilo ne samo v glavah našega redko sejane razumništva, ampak tudi v umovih avstrijskih jožefincev, ki so po revolucijskih in napoleonovskih nemirih jeli posezati po oporah dekretirane vere ter se v dunajskem «desetletju pridigarjev» (1810.—1820.) začeli deloma tudi sami za svoje osebe odrekati racionalizmu, in prav tako tudi na Francoskem, kjer je začela nad ruševinami duševnega sveta razpenjati enotno streho iz gradiva starih srednjeveških idealov restavracijska filozofija de Maistra, de Bonalda in Chateaubrianda.

Kopitarja so ravno tako kakor poprej na Zupana vezali sedaj na Ravnikarja v prvi vrsti jezikovni in narodno-prosvetni interesi. Kar se tiče mnogoštevilne bogoslovne in nabožne literature, ki jo je skriptor dvorne biblioteke po Zupanovih naročilih pošiljal v Ljubljano najbrž tudi za Ravnikarja (n. pr. mnogoštevilne Mézanguye, dne 25. februarja 1810. tudi v Rimu prepovedano «Exposition de la doctrine chrétienne»), je moral o priliki to slovstvo krstiti z izrazom «teološki prah».¹²¹ Ta ironični izraz je izkušal pozneje pred malce užaljenim Zupanom ublažiti z naslednjo opombo: «... pulvis theol. je tako razumeti, da sem [s to stroko] samo naprašên: prederti politici, ki vŕe na-pak saítópite!»¹²²

Janzenist Kopitar torej ni bil; ni pa bil tudi «Freigeist» Linhartovega kova. Stal je z eno nogo na tradicijah francosko-racionalističnega Zoisovega kroga (in sicer na bolj humanističnem, nego razumarskem njega segmentu), z drugo pa že v narodno-preporodni nemški romantiki. «Freigeiste» je naravnost sovražil.

¹²¹ Tudi Erazem Rotterdamski, humanistični vzornik Kopitarjev, imenuje cerkev, duhovništvo, dogme, cerkveno moralo «smrdljivo želje teologije». (Glej Chamberlain, Grundlagen des XIX. Jhdts., II., str. 892.)

¹²² Istočniki, II., str. 205; glej tudi istotam 196, 201, 206.

Dne 4. decembra 1812. je pisal Zupanu o baš takrat umrlem Ljubljancu, gostu Zoisove hiše: «Ubogi Franc Repič . . . bil je zdrav duh in ni slepo molil za Freigeisti.»¹²³ Mož jako ekstremnega temperamenta je v filozofiji in religiji odklanjal vse ekstremne smeri, ostajajoč v glavnem oni zmerni humanist, kakršen je bil izšel iz Zoisovega kroga. Vendar pa dunajsko ozračje ni ostalo brez vpliva nanj. «Čeprav kristijanstvo štímam», je pisal — kakor smo slišali — že l. 1811. Zupanu. In to noto je začel v dunajskem milijeju ubirati vedno razločneje in odločneje. Poudarjati je začel ne samo krščanstvo, ampak po vzgledu vseh romantikov še posebej katoličanstvo zlasti nasproti kristijanom drugih veroizpovedanj. Ta nota se mu je začela krasti neredko tudi v njegovo strokovno delo. Dne 24. septembra 1815. poroča Dobrovskemu, da se je sprl s poljskim slavistom Bandtkejem, po veri protestantom, pristavljajoč, da je moral proti drugovercu varovati svoje katoliško stališče.¹²⁴ Kako se je v poznejših letih trudil, da prisodi Cirila in Metoda samo Rimu, je znano iz njegovih spisov; kakor so tudi znani izrazi, s katerimi se je boril s češkimi protestantskimi prepoditelji Šafaříkom in Palackým (zlasti v knjigi «Hessychii discipulus»): heterodoxi, hussitae fanatici, historici pleni zeli, ducti insanabili odio in ecclesiam occidentalem, vespertiliones protestantes de persecutione papistica lamentantes etc.

¹²³ Ibid., II., str. 250.

¹²⁴ Istočniki, I., str. 410.

(Dalje prihodnjič.)

PAUL VERLAINE-A. DEBELJAK:

JESENSKA PESEM.

Na goslih lok
ihiti v dolg jok
jeseni,
bridko gorje
zajeda v srce
se meni.

Dušim se bled
in ves prevzet,
ko ura bije,
se starih dni
spomin budi
pa solza lije.

V stran grem od hiš
v jesenji piš,
ki gori, doli
me hud in ljut
ko list osut
podi okoli.

IVAN ZOREC:

NJENA POT.

(IZ ZBIRKE „POMENKI“.) (Dalje.)

7.

Marija se je v svoji zapuščenosti bolešno spominjala mehke nežnosti in šegave porednosti Emilove. Čimbolj jo je skelelo Francetovo umikanje, tem silnejša je postajala koprneča misel na ono skrito Emilovo gnezdece, iz katerega je ušla, da bi ujela lepšo srečo, večjo blaženost.

Njeno hrepenenje je zaplalo včasih tako nepremagljivo in hlepeče, da bi bila morda kljub notranjemu odporu in ženski oholosti pozabila vse ozire in stekla nazaj v toplo in skrito gnezdece, kjer bi se v ljubčkovem naročju skesano in sladko razjokala ter napila mirne tolažbe, po kateri je vpila njena slabotna duša, — če bi ji ne bile domače razmere ustavile lahkomiselnega koraka.

Oče je začel sumljivo hirati. Starost je kar vidno počepala nanj. Zdejo se je, da mu vsak dih v tem zatohlem ozračju vseja novih strupenih klic v staro in onemoglo telo. Bil je vel in medel, kakor izpodrezana bilka in ni mogel pregnati otožne misli, da je zanj zdravja samo še tam sredi lepih, zelenih in tihih dolin med nizkimi grički in temnimi hostami. Z vsakim živcem je hrepenel v one daljne lepe kraje, kjer koledujejo in vriskajo domače pesmi, valovijo cvetoča polja, in vejejo zdrave in mehke sape preko vinorodnega, z belimi hrami posejanega Primskovega in one jasne cerkvice, ob katero se naslanja starodavna črešnja z vso svojo daleč vidno košatostjo... O izdana lepota, ti sladka in daljna priča vse moje bridke in vendar tako neskončno lepe in zdrave mladosti, kako te nikoli ne morem in nočem pozabiti!

V svoji nadložnosti je veliko presameval. Žena je opravljala domača dela in vratarske posle ter se je komaj zavedala moževega bednega stanja. Preveč se je bila že vživela v razkošno sijajnost, s katero se je hrupno bahalo veljiko mesto, in katero je pila z željnimi očmi in se je ni mogla nagledati, — preveč se je zagledala v nedosežnost, da bi bila mogla videti bližnje bridkosti. Iz

vsake ulice jo je pozdravljal mladostni spomin, vsak obraz jo je spominjal zorne mladosti. Tako vsaj se ji je zdelo. — Kako more človek zboleti, če poleti in pozimi sije toplo solnce!

«Na solnce pojdi in ob morju hodi, pa bo vse dobro!» je silila bolehnega moža.

«To solnce je polno prahu in me peče, ne greje,» se je branil.

Ponoči ni mogel spati. Vsak večer sproti ga je pekla skrb za razvajeno hčer, ki se je bila navadila, da se je kasno vračala z dolgih izprehodov.

«Prizanašaj mi, nesrečni otrok, vsaj še teh par ur, dokler živim!» jo je proseče kregal.

Mariji se je oče smilil bolj kakor ženi. Ko je bil neki večer posebno slab, se je hudo ustrašila in je začela ostajati doma. Poseдалa je ob njegovi postelji in se je trudila, da bi mu olajšala bolečine.

«Ne, ne — z menoj je pri kraju, to vidim», je ječal stavec. «Samo tam, doma bi še okreval.»

«Pa pojdimo tja, oče, takoj pojdimo!» se je vdala.

«O, kaj neki čenčata!» se je jezila Vrtačnica. «Kaj bi tam? Tu je lepo, bolezen mine najprej tu!»

«Če pa oče želijo tja —?» je ugovarjala hči.

«In kaj bi bilo s tvojo službo, a? Ali to ni nič?»

«Službe so tudi tam, lepše in pametnejše!» je učil mož.

Vrtačnica je krčevito zajokala. Njena ihla je pokopala možev in hčerin lepi in pametni načrt.

Mariji odslej ni dala miru in pokoja ljubeča skrb, kako bi pomagala oslabelemu očetu. Predobri in bolehní mož je, kakor je videla, na ljubo ženi opustil vsako misel o preselitvi v one lepe in zdrave domače kraje. O, če bi siromak imel vsaj vsega zadosti, kar mu je potrebno v onemogli betežnosti, da bi mu tako vidno ne umirale hirajoče moči! A kje vzeti denar? Njegova revna pokojnina in njena nezatna plačica, kolikor je ni mati potrošila za njene prešopirne obleke, sta komaj zadostovali za nujne vsakdanje potrebe. In kje so zdravila in priboljški za bolnika?

V tistih dneh šele je začela spoznavati vsakdanjo skrb in resnost življenja ter neizogibno potrebnost in vrednost denarja.

Niti z eno samo kratko mislijo se ni ustavljala ob preresnem in sanjavem Francetu. Vsi nemirni utripi njenega iskajočega srca so drhteli in uhajali k veselemu Emilu, ki je bil zmerom živahen in lehkomišeln kakor ona sama. Takrat jo je bilo peklo in boleče

žalilo, a zdaj se je v skesani hvaležnosti gorko spominjala, kako rahločutno in bratovsko ji je vsiljeval večje in manjše vsotice, da bi imela kaj v roke vzeti, kadar bi si hotela nabaviti košček veselja, kakor je trdil s svojimi smejočimi se očmi.

«Zakaj se ne bi vzela, če se imava rada?» je silil.

«Prav lepa hvala! Samo s tem ponižanjem mi prizanašaj!»

«Če bi mi videla v srce, ne bi mogla odklanjati!»

«In ti meni ne ponujati, če bi vedel, kako me to boli.»

«A jaz sem mislil, da bi imela kaj skupnega: Kar je žena, to je mož, pravi sveti Ambrož!» se je smejal.

«Sveti Blaž pa pravi, da je to laž!» se je hihotala še ona.

«Samo ljubezen bodi najina skupna last!»

O, pa je niso oblegali samo taki spomini, — tudi vsi drugi dokazi njegove tople naklonjenosti so se ji obnavljali v skrbi in otožnosti polnem srcu.

Tako mehko in otožno je bilo torej Marijino duševno razpoloženje, ko je naenkrat spet srečala Emila. Iz trepetajočega srca ji je planila vsa kri v glavo; pred očmi so ji za trenutek zaplesali mavričasti kolobarji, in prsi so se ji napenjale in so padale v zatekljivem nemiru tesnega zadihovanja. A ko se ji je že čisto približal, so ji otrpnile noge in roke, na blede ustni pa se ji je siloma prikradel bolesten in proseč, a komaj viden nasmešek.

Tudi Emil je bil poln nemira. Ustnice so se mu tresle v čudnem drgetu, oči so sijale, lica gorela, a izpregovoriti dolgo ni mogel niti besedice ne.

«O, duška, zlatica moja mala, kako sem srečen, da te zopet vidim!» je dejal naposled in se je oddihaval.

«Emil!» je dihnila in se je nasmehnila s toliko nežnostjo v naglasu, da jo je radostni mladenič hlepeče popadel za drobno roko, jo stiskal in ljubeče božal s svojimi drgetajočimi prsti kakor po dolgem času najdeni ljub in drag predmet.

«Tukaj ne moreva govoriti. Pojdiva v ‚Ljudski vrt‘, če ti je prav.»

«Pojdiva, pojdiva, prosim,» je hvaležno soglašala, ker je bila vesela njegove obzirnosti.

Ko sta sedela tesno drug ob drugem na udobni klopici v mračni senci košatega kostanja in skrita za gostim grmom dehtečega jasmína, sta se opajala z nenadno radostjo lepega svidenja.

«Vse, kar sem zakrivil nehoté in nevedé, da si me zavrgla, hočem popraviti s kešom in z ljubeznijo, kakršne ni zmožen nihče

več na svetu! Ampak brez tebe, sladka moja Marijica, glej, ne morem živeti! O —!»

«Odpusti, če moreš, ti in ne káli blaženega spomina na nepovračljive urice najine lepe ljubezni!»

«Ukaži, reci, — z vsem sem zadovoljen! Samo daj mi del svoje neskončne in presladke ljubezni, ki je nisem bil vreden in je nisem znal sproti zaslužiti!»

«Imaš je več kakor kdaj poprej; to sam vidiš in dobro veš. Ali bodi trezen in ne onesreči me lahkomiselnost. Poljubi me zdaj, siromaček, ljubček moj!»

8.

Oče Vrtačnik je vsaj toliko okrevaj, da je mogel s postelje. Ampak močno slab je bil in posušil se je bil, kakor bi bil kdo meso zrezal ž njega. Zdravnik mu je odločno svetoval, da bi bilo nujno potrebno in prav, če bi mogel kam na drug zrak.

«O, domu, domu!» je rajalo bolnikovo srce in je drhtelo s svojim domotožnim hrepenenjem v domačo dolino.

Ali kako? Žena je mislila, da bi šel za zdaj sam. Saj ima tam dosti znancev in daljnih sorodnikov. Z Marijo bi prišli nekoliko kasneje, ker tako nagloma selitev ni mogoča.

Prav. Mož je bil zadovoljen, le Marije mu je bilo žal. Skušal jo je pregovoriti, da bi zapustila vse in šla ž njim.

Hči bi se bila vdala, če bi je ne bila začela zopet omamljati stara Emilova ljubezen, ki je poganjala nove presladke korenine. Njena ljubezen do Emila je udušila ljubezen do očeta.

Pa tudi Vrtačnica se je upirala, da bi ostala brez hčere, ker je zmerom mislila, kako škoda bi bilo, če bi se skrila hčerina velika lepota v tiste tihe, odljudne kraje.

«Službe vendar ne more kar tako pustiti. Vsaj odpovedati mora. Sicer se boš morda pa že premislil in se boš vrnil.»

Tako se je moral mož zopet tiho vdati in je odpotoval v domače kraje sam samcat in bolan, kakor jih je pred davnimi leti zapuščal zdrav, mlad in krepak. — O, koliko bridkosti in prevar je preživel v tej dolgi dobi, kako se je moral boriti in poniževati, ko je v trdi službi razmetaval bogastvo svoje kipeče mladosti za medle žarke beraške milosti! In zdaj se vrača kot strt in nadložen invalid, ki išče zdravja in tolažbe na prsni izdane domače zemlje. Ali ga bo hotela poznati, ko ni pila njegovega znoja in ni čutila njegove zvestobe in ljubezni? Da bi mu le dala, siromaku in skesanemu sinu,

vsaj tih in ozek prostorček, kjer bi legle njegove odrevenele kosti k mirnemu in večnemu počitku! —

Vrtačnica moža ni pogrešala. Trdno je verovala, da bo pribežal nazaj; kajti kdor je kdaj živel v Trstu, ga ne pozabi nikoli več in če je še tako daleč in živi v ugodnih razmerah, hrepeni vendarle po lepem obmorskem biseru, po toplem sijaju južnega solnca!

Marija je z žalostjo mislila na svojega zapuščenega očeta. Zdelo se ji je, da sta z materjo grdo in brezsrčno pognali bolehnega moža iz hiše. To je tudi materi povedala kar brez ovinkov.

Žena je jokala, ali od jeze ali žalosti, bogve. A ko je videla, da njene solze nimajo toliko vpliva na ljubo in lepo hčer, kakor so ga imele na moža, se je prepirala in jezila.

Dekle je ni dosti poslušalo. Smejalo se je njenim solzam in se je veselilo svoje obnovljene sreče z lepim Emilom.

Mati je seveda vedela za njeno lahkomišelnost in je začela sitnariti nad njo.

«Kaj neki mislita! — Vzame naj te! Prisili ga!»

«Zakaj neki?» se je smejala hči.

«Ali ne misliš nič nase? Saj ne boš zmerom mlada in lepa!»

«Ko ne bom več mlada in lepa, se bom omožila.»

«Kdo te bo maral takrat in po vsem tem?»

«Pa naj pusti! V zakon ne bom silila.»

«Tako te tudi ne pustim! Dosti je bilo ljubimkanja.»

«No, grem pa za očetom. Saj to bi mi bilo še najljubše.»

«Za pet ran božjih, kaj pa bi tam?»

«To bi me ne skrbelo dosti.»

«Ne, tu ostaneš in glej, da si kmalu najdeš moža.»

«Saj imam Emila; kaj bi z možem?»

«Emil te mora vzeti.»

Marija se je smejala in je povedala veselemu prijatelju matrine naklepe.

«A kaj praviš ti?» je vprašal.

«Jaz, zakaj jaz?»

«Ali tudi ti tako misliš?»

«O, kako jaz mislim, veš dobro. Samo tako, kakor je, se mi zdi lepo.»

«Kdo je nama porok, da tako ostane?»

«Ljubezen!» je vzkliknila in se ga je oklenila.

V njenem presrečnem srcu je sladkobolestno trepetala vroča ljubezen. Bila je polna vdanosti, kakor vsaka čustvena in ljubeča žena, ki misli v svoji neskončni požrtvovalnosti, da bi se brez njene ljubezni zrušil svet. Tudi njej se je zdelo, da ga ima šele zdaj prav presrečno rada in bi mu ne mogla odreči prav ničesar, in da je bilo vse, kar je bilo prej, sama otročarija, prava nesmiselnost. V globoki ljubezni kakor ob tihi molitvi ga je hrepeneče gledala v sijajoče oči. In čim dalje ga je gledala, tem večje začudenje je vstajalo v žgočem kesu: Kako si mogla, si smela, čeprav samo za kratko dobo, pozabiti to svojo prvo, resnično in veliko ljubezen?

Kakor bi bila iskala blagega odpuščanja, se je mehko privila k Emilu in si je želela, da bi umrla v njegovem močnem naročju, ker bi velika blaženost tako trajala na vekov veke.

(Konec prihodnjič.)

STANKO KOSOVEL:

MISLI V SAMOTI.

Rad bi rož, rad bi sanj, rad bi cest
širokosti brezkončnih daljin,
rad, da dušo objela povest:
prost si, sin!

Rad bi vod, rad bi strug, rad bi rek,
ki jim ni do ječanja vetrov,
rad, da svetu oznanjal njih tek:
ni mrakov!

Rad bi solnc, ki sijó na ljudi
in k vstajenju budijo upor
in poznajo besedo moči:
le navzgor!

*Kaj bi si rad? Tega tu
ob najboljši volji niso*

JOSIP VIDMAR:

TOLSTOJ IN NJEGOV „KRŠČANSKI NAUK“.

Minilo je deset let po Tolstojevi smrti. Evropa je v tem času preživela veliko dobo svojega življenja: svetovno vojno in del ruske revolucije. Na vzhodu stoji požar, ki vznemirja vse narode sveta. Ljudstva se vprašujejo po vzrokih, iščejo predhodnikov in napovedovalcev tega, kar se danes vrši, in med «krivci» se pogosto čuje ime velikega apostola. Pričujejoča knjiga obsega njegovo veroizpoved. Kdor zna pravilno sklepati iz premis na posledice, bo lahko dognal, v koliko in v kakšnem (dobrem ali slabem) smislu je današnja ruska revolucija posledica Tolstojevega dela.

Primitivna življenjska sila se je v Tolstem izčrpala v 50tih letih njegovega življenja. Očividna in neizprosna bližina smrti in resničnost življenja sta ovrgli njen svetovni nazor — hrepenenje po sreči na tem svetu —, s tem pa je padlo zanj vse: stari način življenja, staro delo, stara umetnost. In za vsem, kar je v njem umrlo, je ostala praznina, ki jo je bilo treba napolniti z novim pojmovanjem življenja in ki je Tolstega izmučila do — samomora. Po dolgem in brezuspešnem iskanju v znanosti, filozofiji, pravoslavju in drugih kristjanskih verah, je našel Tolstoj svojo novo resnico tam, kjer jo je slutil od mladih nog, — v Evangeliju. In kar je našel, ga je tembolj prepričevalo, ker je videl, da so isto resnico — v bolj ali manj popolni obliki učili človeštvo vsi njegovi največji učenci «od Konfucija, Bude in Sokrata pa vse do Fichteja in Feuerbacha». In to novo resnico je oznanjeval v vseh svojih delih po l. 1884.; najbolj zgoščeno pa jo je povedal v knjigi, o kateri govorim,¹ v «Kristjanskem nauku», ki tvori katekizem pravega, svobodnega, izvencerkvenega — torej nepotvorjenega kristjanstva. V glavnem je vsebina Tolstojeve veroizpovedi sledeča:

¹ L. N. Tolstoj: Hriščanska nauka. S ruskog Sava N. Kosanović. 1920. Izdanje I. B. Djurdjević. Beograd-Sarajevo. (V cirilici.)

Človek, ki je postavljen na svet, živi izpočetka nezavedno, instinktivno življenje, živi torej ne on, temveč v njem živi ona življenjska sila, ki deluje v vsem stvarstvu. Šele polagoma se v njem prebudi zavest. Prvo, kar razum v človeku zazna, je želja sreče, ki je z zavedanjem tako nerazdružljiva, da jo Tolstoj popolnoma izenači z razumom samim. V početku svojega zavednega življenja misli človek, da želi sreče svoji oddeljeni osebi, in opazi isto koprnenje po sreči tudi v vseh bitjih, ki žive poleg njega. Polagoma pa mu razum pokaže, da njegova oddeljena oseba ne more biti pravi predmet tej njegovi želji po sreči, ker je umrljiva, slabotna, neizogibnemu trpljenju podvržena, torej za srečo nesposobna. Človek izprevidi, da njegova oddeljena oseba nima pravega življenja, ker ne more biti srečna (s tem še ni rečeno, da je pravo življenje v sreči; ta pogoj velja le za telesno življenje) in se mora vprašati, kdo tedaj ima istinito življenje. In razum mu pove, da istinitega življenja v resnici nima ne njegova oseba, in iz istega vzroka kot ta, tudi ne druga bitja, ki žive zajedno z njim, temveč da ima istinito življenje le ono, kar i v njem i v drugih bitjih želi sreče (ne sebi). In ko človek to spozna, ne razume pod imenom «jaz» več svoje oddeljene osebe, ki ima svoj smoter v doseganju sreče, temveč ga izjednači ravno z ono željo sreče, ki ima smoter v udejstvovanju same sebe, v izvrševanju svoje naloge. Ta želja sreče se nahaja v vsakem bitju; je torej nekaj vesoljnega, enotnega, neomejenega, razumnega, duhovnega in neumrljivega in pomeni v svoji vsoti željo sreče vsemu, kar obstoja. Tisto, kar želi sreče vsemu, kar obstoja, pa je ljubezen in je obenem to, kar daje življenje vsemu, kar obstoja, je torej Bog — razumna ljubezen, kakor je tudi v Evangeliju rečeno, da je Bog ljubezen. In drobec tega Boga (da govorim v sliki) se nahaja v vsakem človeku, kot poslednje njegovo bistvo, kot njegov pravi «jaz», ki je potemtakem ljubezen do vsega, kar obstoja.

Bog, ki živi v vsakem od nas, je tedaj razumna ljubezen. Na tej stopnji spoznanja se mora človek nehote vprašati najprej, zakaj se je Bog, nerazdeljiva, vesoljna in večna ljubezen, razsejal in vklenil v oddeljena, umrljiva bitja. Odgovora si ne more najti, pač pa postane neobhodno, da svojemu pojmovanju Boga vključi tudi vzrok, vsled katerega se je Bog naselil v posamezna bitja. «Tako da je Bog po kristjanskem nauku tista podstat življenja, ki jo človek spozna v sebi in v vsem svetu kot željo sreče; in obenem

s tem, tisti vzrok, vsled katerega se je ta podstat vklenila v pogoje posameznega in telesnega življenja.»

Človek pa je po tem nauku dvojno bitje: oddeljeno telesno in vesoljno duhovno. Človek je bitje, ki «ni ne zver ne angel, temveč je angel, ki se poraja iz zveri». In vse človeško življenje ni drugega nego porajanje in rast njegovega duhovnega bitja — razumne ljubezni, Boga — v človeku samem. Ljubezen raste v njem sama od sebe, človeka naloga je le odstranjevati vse ovire, ki jih srečuje njegova ljubezen pri svoji rasti. Ovire pa stavi neomejeni ljubezni druga stran človeške narave — omejena, telesna osebnost. In te ovire se imenujejo — grehi. O pojmovanju življenja so mogoča tri mnenja; prvo: bivanje duha v telesu je pomota, ki jo je treba uničiti s čimprejšnjo odstranitvijo telesa; drugo: duha sploh ni, samo telo je, in tretje — kristjansko, po katerem je «ljubezen v vsakem človeku podobna pari, ki je stisnjena v cilindri: — para se hoče razširiti, se upre v bat in proizvaja delo».

Greh ima tedaj svoj izvor v človeški telesni osebnosti, ki se v svetu manifestira na tri načine: prvič kot telo, ki živi svoje telesno življenje in ima svoje potrebe, drugič kot člen družbe, ki ima določene tradicije, od prejšnjih generacij prejete, in tretjič kot člen družbe, ki tvori nove življenjske pogoje in ki kot tak ustvarja nova sporočila. Tem trem načinom manifestiranja telesne človeške osebnosti odgovarjajoče deli Tolstoj greh v tri skupine: v prirojeni, naravni greh; v podedovani, družabni greh; v osebni, izmišljeni greh. Prirojeni ali naravni grehi so grehi, ki izvirajo iz prirojenega človeškega stremljenja po osebni sreči. Podedovani, ali družabni so tisti grehi, ki imajo svoj vzrok v tradicijah, običajih in institucijah, katerih smoter je sreča posameznika. Osebni ali izmišljeni grehi pa so grehi, ki izhajajo iz osebnega človekovega stremljenja po vedno večji in večji osebni sreči.

Po predmetih osebnega stremljenja po sreči, s katerimi se hoče to stremljenje zadostiti, deli Tolstoj grehe v grehe: poželjivosti, lenobe, koristoljubnosti, oblastizeljnosti, nečistosti in opijanjanja.

Poželjiv je, kdor si dela užitek iz zadoščevanja svojih potreb. Lenobo zagreši, kdor se odtegne delu, ki mu je potrebno za zadoščanje lastnih potreb. Koristoljubnost — kdor si nabavlja sredstva, ki mu zagotovijo zadoščevanje potreb tudi v bodočnosti. Oblastizeljnost — kdor si pokori svojega bližnjega. Nečistost — kdor išče naslade v zadoščevanju spolnega nagona. Opijanjevanje

— kdor na umeten način izziva v sebi stopnjevanje svojih telesnih in duhovnih sil. Vsak izmed teh grehov pa razpade po prejšnji razdelitvi v tri vrste greha, tako da Tolstoj loči n. pr. prirojeni greh brezdelja ali lenobe, podedovani greh lenobe in osebni greh lenobe; in tako pri vsakem grehu.

Najtežja posledica greha je zaostajanje vesti duhovnega bitja v človeku — ljubezni; kajti pojav «človek greši» ne pomeni drugega nego to, da človek pomotoma nanaša svojo ljubezen na svojo telesno osebnost. Ta pomota, ki jo poleg te, v njej sami skrite nerazumnosti osvetljujejo še vsake vrste materialno zle posledice greha, bi bila lahko za človeka popolnoma očitna, da ni gotovih pogubnih okoliščin, ki človeku greh skrijejo ali pa celo popolnoma utajé. Tolstoj jih imenuje — pohujšanja. Nastanejo pa na sledeči način.

Prehod od nezavednega stanja v zavedno se pri človeku ne izvrši naenkrat, temveč se vrši polagoma; in ko je človek že pričel razumno življenje, ga navada dotedanjega življenja tira v greh, to je v službo njegovi telesni naravi. Dokler greh še ni storjen, tudi napaka še ni očitna; po grehu pa se vest izjasni, človeku postane nazorno, da dejanje, ki ga je storil, ne odgovarja njegovi duhovni naravi, pa si zaželi, da bi storjene napake ne bilo. In ker se ne dá izbrisati, si jo utaji, to se pravi, z istim razumom, s katerim je napako doznal, jo sedaj opraviči in si dopove, da je dejanje pravilno in da drugače tudi po svoji duhovni naravi ni mogel ravnati.

Pohujšanja imajo isto starost kot mišljenje človeštva. V različnih dobah navzamejo različne oblike, ali pa so vsaj v gotovih dobah gotove vrste pohujšanj bolj poudarjene. Pohujšanj, ki jih je sodobno človeštvo prevzelo od svoje zgodovine in ki so se tekom časa razvila do take dovršenosti, da si jih današnji človek ne potrebuje šele izmišljati, temveč se jih lahko že kar enostavno posluži, takih pohujšanj najde Tolstoj med tradicionalno šaro sodobnega človeštva pet. — Osebno pohujšanje ali pohujšanje priprave; družinsko pohujšanje ali pohujšanje nadaljevanja rodu; pohujšanje dela ali pohujšanje koristi; pohujšanje tovarištva ali pohujšanje zvestobe in državno pohujšanje ali pohujšanje splošne dobrobiti.

Prvemu pohujšanju, to je pohujšanju priprave, je zapadel človek, ki v sedanosti zanemarja udejstvovanje in razvijanje svoje ljubezni z izgovorom, češ da se sedaj šele pripravlja na bodoče svoje pravo delovanje. Na ta način si je človek našel izjemno sta-

lišče, ki mu navidezno dovoljuje, da lahko z mirno vestjo greši, ker si laže, da mu je ta čas potreben za pripravo na bodoče delovanje.

Družinsko pohujšanje ali pohujšanje nadaljevanja rodu nastane takole. Človek, ki si vstvari družino, si misli, da je ljubezen do rodbine tisto, kar od njega zahteva njegova vest. In v tej krivi veri se trudi nakopičiti sredstev, ki bi zagotovila njegovi rodbini lahko življenje, in sicer največkrat tako, da zanemarja pri tem dolžnosti, ki jih ima napram svojemu bližnjemu, ali pa celo misli, da je upravičen delati bližnjemu v škodo. Temu pohujšanju podleajo v našem času posebno ženske.

Za vzdrževanje samega sebe in za zadovoljevanje svojih potreb vrši ali naj vrši vsak človek na svetu neko delo, bodisi telesno, bodisi duševno. Sčasoma postane marsikomu to delo tako važno, da ga zamenja s svojim pravim poklicom — udeleževanjem ljubezni — in podleže s tem pohujšanju dela ali koristi.

Isti življenjski pogoji oblikujejo v množici človeštva skupine. Udje takih skupin so izpostavljeni pohujšanju tovarištva: opravičujejo zla dela svojih sočlanov, ker so udje iste skupine in se soglašajo na zla dela, ker se je zanja odločila večina. Taka skupina je lahko tudi narodnost.

Peto, od nekdanj najmogočnejše in pravemu človeškemu poklicu najpogubonosnejše pohujšanje je državno pohujšanje ali pohujšanje splošne dobrobiti. Državni red je vedno za nekatere ljudi ugoden, za druge pa neugoden. Tisti ljudje, ki jim je obstoječi red ugoden, so mnenja, da je obstanek tega redu zagotovilo vsesplošne dobrobiti. Zato so tudi odločno pripravljeni braniti ga z najskrajnejšimi sredstvi, tako da se jim zdi popolnoma naravno v imenu «vsesplošne» dobrobiti zapirati ljudi, jih mučiti in jih celo ubijati. Tako branijo ta najboljši red na vznoter. Proti zunanjim sovražnikom pa oborožujejo narode in jih silijo, da se nečloveško pobijajo med seboj, da prenašajo rane, muke, stradanje, ponižanja in celo smrt, — in vse to za obrambo redu, ki jamči za «vsesplošno» dobrobit, dasi je jasno, da spada v tisti «vsesplošen» tudi vojujoče se ljudstvo. Temu pohujšanju podlega brez števila ljudi, ker je vsakokrat krivda spretno razdeljena na ves ogromni aparat, tako da je v vsej njeni veličini ne čuti nihče, izvzemši mogoče — rablja. To pohujšanje povzroča največje zločine.

V duhovnem oziru je posledica pohujšanj uspavanje vesti; uspavalno sredstvo je laž. Sčasoma zamre v človeku njegova du-

hovna narava — ljubezen, ki je v življenju edina tvoreča sila; kajti brez ljubezni je življenje nemogoče. In tako se zgodi, da se vsled splošne pokvarjenosti življenje tako razkroji, da bogati ljudje, ki imajo vsega v izobilju, mirno živijo in se prenaslačujejo vsega, poleg njih pa v bedi in ponižanju poginja njih bližnji, bitje božje narave, ki ima, kakor oni, samo eno nalogo: udeleževati svojo ljubezen in tako pripravljati Kraljestvo Božje. Iz istih pohujšanj pa sledijo tudi druge nesreče — razredni boji in gospodarski boji in vrhu vsega še — vojne.

Ni ga človeka, ki bi ne videl nesmiselnosti vseh teh grozot. In ni ga človeka, ki bi si ne želel, da se vse to konča. Toda kljub temu večina ljudi znova in zopet znova sodeluje pri vseh pripravah za največja zla in ne vidi, da sodeluje. To bi ne bilo mogoče, če bi velika večina ljudi ne imela pokvarjenega razuma. In res ima vsak človek, ki je zrasel v družbi, pokvarjen razum. Glavni vir te pokvarjenosti vidi Tolstoj v — prevarah vere.

«Prevara vere je v tem, da vbijajo ljudje prejšnjih pokolenj sledečim pokolenjem na različne umetne načine pojmovanje smisla življenja, ki ne temelji na razumu, temveč na slepem verovanju.»

Človeštvo se polagoma bliža spoznanju resnice o smislu svojega življenja. Notranji ustroj človeške družbe odgovarja v vsaki dobi višini spoznanja. Tako, da se vzporedno s spoznanjem v človeštvu izpreminja tudi njegov notranji ustroj.

V vsaki dobi živijo med človeštvom ljudje, ki so bližje resnici kot drugi. Prvi uravnavajo svoje življenje svoji resnici odgovarjajoče, drugi pa hranijo staro resnico in živijo stari način življenja. Nova popolnejša resnica prodira sama od sebe, stara pa potrebuje za svoj obstanek različna umetna sredstva, ki zavlačujejo njen neobhodni padec. Petih takih umetnih sredstev — verskih prevar — se poslužujejo različne kristjanske in nekristjanske vere in odgovarjajoče jim države (prve — zastarele in preživele resnice naše dobe, druge po teh zastarelih in preživelih resnicah zgrajeni ustroj): napačno tolmačenje resnice, vera v čudežnost, posredništvo med človekom in Bogom, vplivanje na človekova zunanja čustva in vcepljanje lažnjive vere otrokom.

Prva prevara, — napačno tolmačenje resnice, nastane na ta način, da človeštvo ali pa kaka skupina ljudi proglašajo propovednika resnice za svetega, nadnaravnega, mu pripiše čudeže, zato da s kultom in nevažnimi stvarmi odvrnejo pozornost od njegovih naukov, katerih nova resnica bi lahko spremenila stari, njim tako

ugoden način življenja. To se je zgodilo pri vseh večjih propovednikih.

Vera v čudežnost je v tem, da ljudje zabičujejo drugim, da je Bog resnico razodel samo nekim ljudem, ki so to z čudeži dokazali. Kdor pa sledi v verskih prašanjih svojemu razumu, ki se seveda upre vsaki veri v čudeže, ta podleže, kakor trdijo, grehu napuha.

Tretja verska prevara trdi, da vsakemu človeku ni dano živeti v stiku z njegovim Bogom. Pač pa da je Bog pooblastil gotove ljudi (svečeništvo), da hranijo človeštvu od Boga razodete resnice. Drugi ljudje pa da morajo tem osebam ali skupinam, ki jih je Bog napravil nezmotljive, slepo verjeti.

Vplivanje na zunanja človeška čustva — četrto prevaro — izvaja svečeništvo vseh ver na ta način, da z lepoto stavb, petja, glasbe, dišav, hipnotizira človeštvo, da pozabi na samostojno iskanje in sprejemanje resnice in se jim slepo zaupa.

Najostudnejša je peta prevara, vcepljanje krive vere otrokom. Še predno je človek sposoben samostojnega umstvenega dela, razločevanja resnice od laži, mu dopovedujejo najneverjetnejše in najneokusnejše pravljice kot Božje razodetje. S tem mu oplaše in pokvarijo razum že v njegovem prvem razvoju, tako da se pozneje s težavo in silno muko osvesti do smelega in svobodnega presojanja vrednosti. —

Grehi ovirajo v človeku razvoj njegove duhovne narave; omogočujejo jih pohujšanja, pohujšanja pa so mogoča le tedaj, če je človeški razum pokvarjen. Pokvarjenost človeškega razuma povzročajo verske prevare. In tako so verske prevare izvor vsega zla med človeštvom.

Tu konča Tolstoj svoja razmotrivanja o Bogu, človeku, o smislu človeškega življenja, o grehu in njega vzrokih. Druga polovica knjige (§ 37. do § 62.) je praktičnega značaja.

(Konec prihodnjič.)

C. GOLAR:

MATI ZEMLJA.

Zemlja, tvoja črna lica
bodo voli razorali
in s pšeničnimi semeni
stari kmetje posejali.

In spomladi, v zgodnjem času
hladna rosa poškropi te:
«Ve kalí, ki prst vas hrani,
solnce kliče vas, vstanite!»

In vzbudila se je zemlja
in zapela in zaklila,
veter se ji v bok zaganja,
vzdiga njena svilna krila.

Kmalu lica zažare ti,
zemlja, moja zemlja mati,
žitno klasje te obleče,
rož v naročje bujno dá ti.

Zrnje vsiplje se iz klasja
v kašče in pod mlinski kamen,
kmalu hostija bo sveta,
kar je zorel solnčni plamen.

In umesim kruhe bele
in poiščem sestre, brate:
«Dragi, sveti kruh sprejmite,
dar od matere je zlate.»

MILAN PUGELJ:

UBOGA DEKLICA.

Gostje, trije gimnazijski profesorji, jemljejo ravnokar slovo. Vsi so že v suknjah ter drže klobuke in rokavice v rokah. Gospod ravnatelj, suh, kocinast in siten starec, gleda s svojimi kratkovidnimi očmi zdaj tega zdaj onega prav v nos, sega v roke in si pomaga z latinskimi in grškimi citati. Hčerke, tri po številu, v starosti od osemnajstih do šestindvajsetih let, se vrte med starši in gosti kakor bi plesale. Še ta se nekaj domisli, pa še ona, pa še ona. Vidi se, da bi rade slovo čim bolj zavlekle.

Zdaj so že vsi skupaj v predsobi in dekla stoji tik vrat, da jih pravočasno odpre. Rokujejo se še enkrat.

— Gospodje, še nekaj vam moramo pokazati.

Najmlajša hčerka teče v hišo in se vrne z majhnim, belim psičkom v dlaneh.

— To je naš najnovejši prirastek.

— Naš carteljček!

Gospodje ga po vrsti pobožajo. Gospod ravnatelj se smehlja in drži za levi konec očal, zajetna gospa ravnateljica graja hčerke, ker so prerazposajene, a dekla stoji tik vrat kakor kip in se gleda v zrcalu, ki visi pred njo na steni.

— Ta še ne grize.

— Toda z očmi že kaže svojo prebrisanost.

— Prorokujem mu sijajno pasjo bodočnost. On bo zvest, vdan, pasje ponižen, svoje gospodarice tudi tedaj ne zapusti, če mu da brco.

— Nehaj, prijatelj!

— Torej še enkrat: hvala za gostoljubje. Lahko noč.

Zdaj se dekla zgane, ključ zapoje in vrata se odpro.

Zunaj je lepa jesenska noč. Vetra je toliko, da ga komaj čutiš. Jasno je, mesec plove po visokem nebu, ki je vse v zvezdah. Po drevoredu tajno šušti. List, ki ga odnese rahli dih jeseni, zariše po belem pesku črno senco, ki leti kakor metulj in se skrrije za deblo.

— Kam pa zdaj?

Zdaj pa z menoj!

Najmlajši, še suplent, Rude Kovač po imenu, prične nalahko peti. Prijetno mu je, prostodušno, svobodno. Čuti tako, kakor bi ne imel telesa. On in ta lepa noč bi bila eno bitje.

Tisti, ki vabi s seboj, je čokat, starejši, štiridesetletnik. Kadi cigarete in prižiga drugo na drugi. V obraz je gladko obrit, podoben igralcu. Zgornjo ustnico ima veliko in široko.

Na njegovi levi gre gimnazijski učitelj Bogomir Pravniki. Prestopa kakor bi nalahko poskakoval. Ni velik in ne majhen. Obe roki križa na hrbtu pod suknjo. Pod nosom nosi temne brčice, prav kratke in neznatne. Lice malo zateguje, kakor bi bil izredno flegmatičen. Toda hoja izdaja njegovo podjetnost.

Štiridesetletnik, profesor Gorjač, stanuje pri svojem bogatem bratu, trgovcu z vinom in žganjem, v očetovi hiši, ki stoji zunaj mesta. Pot je malo dolga, toda ker je večer lep, ni zoprna.

V okolici mesta srečajo tri dame. Ustavijo se takoj, enako ženske.

— Je lepa noč, kaj?

— Kakor me.

— Tudi mi smo vsi trije pravi krasotci.

— Da vidimo.

— Prosimo.

— Vi, najmlajši gospod, niste napačni.

— In jaz, najstarejši?

— Iz vašega lica govori ustaljenost, ki pristojna zreli moški dobi.

— Kaj pa ti, fantek, s tvojimi malimi brčicami?

To reče tista izmed dam, ki je najbolj stasita, a v taki nemščini, da jo je komaj mogoče razumeti.

— Odkod si pa, dekle, ti doma?

Ona ne razume.

Bogomir Pravniki vpraša zato nemško.

Tudi ne razume.

— Madžarka je, pravi soseda. Toda meni se zdi, da ima dar za jezikoslovje.

— Kot nalašč.

— Kako ti je pa ime?

— Kamila.

— Vidite, to že razume.

— Gospodje, povabite nas.

— Le z nami, zakliče Gorjač in jo mahne krepko naprej.

Pred dolgo visoko hišo zunaj mesta se ustavijo. Gorjač odpre vrtna vrata in jih pelje za seboj. Postavi jih pod tepko, ki raste za hišo, in jim veli, naj mirno čakajo. Odide v hišo in se dolgo ne vrne.

— Fantek, ne smeš tako stiskati mojih prstov, ker sem zelo nežna punčka, se oglasi spet Madžarka v strašni nemščini.

— Če sije mesec, mi je vselej tako milo. Mislim si: poglej, umrješ in boš tako bela kakor mesečina.

Suplent in drugi dve dami sede na klopi in se tiho in slastno smejejo.

— So neumne, čevrlja Madžarka, se vedno hahljajo. Jaz pa se tudi smejem s solzami.

V vratih, ki vodijo iz hiše na dvorišče, se pritajeno oglasi ključ. Gorjač se prikaže s cajno v roki in prestopa tiho po stopnicah. Dvigne roko in opozarja: Psssst!

Gre hrabro naprej do dolge nizke kleti in vsi za njim. Tam spusti vse notri in zapre vrata. Iz cajne vzame sveče s svečniki in prižge tri povrsti. Postavi jih na dolgo vlažno mizo in odgrne cajno.

— Blagovolite sestri. Cenjene dame naj dvignejo krilca, kajti za snažnost klopi ne odgovarjam. Tukaj je nekaj suhih klobas, pol hleba kruha in otepač sira. Z vinom postrežem takoj. Pozneje tudi z žganjem. Drugega ne napovedujem, da ne bo ob koncu presenečenja.

Gorjač vzame svečo in gre k sodom, ki stoje veliki in zelo veliki v skoro nedogledni črti. Nalahko škrtne pipa in vino šumlja v steklenico.

— Nocoj sede med nami cenjene gošče, ki jih do te noči še nismo videli. Zavedite se ob tej priliki, da smo vsi ljudje bratje in da so one že od svojega rojstva naše sestre. Zakaj mi vsi smo bitja, ki nosimo v prsih čuteče srce, zdaj ljubeče, zdaj sovražne, zdaj trpeče strašne muke.

— Evo, tu je vino. Benjamin naj toči.

— Jaz sem Benjaminka.

— Jaz tudi.

— Jaz tudi.

— Toda točil bom jaz. Tebi prvi, ker imaš črne oči. Tebi drugi, ker imaš usta kakor med! Tebi tretji, ker dišiš kakor ajdov cvet. Na zdravje!

Vsi trčijo.

— Ponovi, Benjamin.

— Zdaj pa natočim najprej tebi, ki imaš tihe in žalostne roke. Zdaj tebi, ki imaš lica kakor lepe breskve sad. Zdaj še tebi, ki imaš lase kakor črni gozd. Na zdravje!

Vsi trčijo.

— Ponovi, Benjamin!

— Zdaj pa točim v slavo veselju, ki je oddih vsega človeštva. Naj nas radost prešine, naj zaspijo bolečine, fantje, fantje in dekleta, — cvetje, cvetje, mlada leta. Eks!

Vsi izpijejo.

— Zappleši, Kamila, oh!

Kamila uboga svojo sosedo, gre na sredo med mizo in sode, dvigne ob obeh straneh svoja krila do kolena, nalahko prične peti in premikati svoje male in krasne noge. Poje strastneje, pleše hitreje, z desno roko seže za glavo, ki jo vrže v tilnik, in golči toplo in vročo pesem svoje domovine.

— Heja, heja!

Vedno hitrejša so njena mala stopala, oko jim še komaj sledi. In ta njen hejaheja poje brumno vsa družba, zibajoč v iztegnjenih rokah polne in visoke čaše.

(Dalje prihodnjič.)

ALOJZIJ GRADNIK:

V TEMI . . .

V temi sem te našla še otroka:
luč si iskal sred sramotnih hiš,
nisi vedel, da ti sam goriš,
če prižiga te ljubeča roka.

V temi tudi jaz sem bila slepa.
Šele zdaj pri tebi, ko v noči
moje bedne tvoja luč gori,
šele zdaj spoznavam, da sem lepa.

IVAN ALBREHT:

TRI KOROŠKE.

I.

Sveta Šembilja.

Ce bi bilo človeku vse razodeto v naprej, bi moral skoprneti od groze; ako pa bi mu ostala prikrita docela vsa bodočnost, bi bilo spet čudno hudo zanj.

Nekaterim ljudem je pač od vekomaj dano, da več vedo nego drugi. Zapisano jim je v srce tako, da poznajo moč zelišč, da zamorejo preganjati uroke in slične hude reči, klicati duhove, gledati v času naprej in nazaj in še mnogo podobnih reči. Vendar so vse to samo neznatne malenkosti, ki ne pomenijo mnogo več nego nič. Človek, ki mu je dano kaj podobnega, je po navadi samsvoj in se ne meni posebno za svojo okolico. Ti ljudje so liki mladi zaljubljeni, ki nosijo silno srečo v duši in venomer trepečejo pred tujo roko, da bi je ne porušila. Zgodi se včasih, da niti ob smrtni uri ne razodenejo skrivnosti, ki so jim bile znane v življenju. Tako mine dobrota nezaužita in se mora zopet preliti tja, od koder je prišla, ter čakati, da jo rešijo skrite moči iz verig.

Včasih pa se zgodi nekaj nenavadnega, kaj takega, česar se ne bi mogel nadejati živ krst pod solncem. Seveda je to silno redko — in kar more dosehmal pomniti beseda, ki gre od ust do ust, se je to zgodilo samo enkrat. Bilo pa je tisti čas, ko se je razodevala sveta Šembilja. Davno, davno je že tega, vendar je ni pozabila beseda in je ne bo nikoli; kajti Šembilja je govorila za vse ljudi, je pravila dobro in zlo, kakor ji je bilo dano in kot je vedela, da enkrat bo.

Ž njo samo je bilo tako:

Šembilja je bila imenitnega kralja postranska hči. Mati njena je bila Korošica, lepo dekle, pošteno v srcu in pametno. Kralj jo je pa počasi le premotil tako daleč, da je mogel okusiti njeno lepoto. Vzel jo je k sebi in jo je tako zamrežil, da je bila po vsej priliki prava priležnica njegova.

Ko je začel naraščati čas in dekle ni bilo več za tako ljubezen, kakršne si je želel kralj, jo je pognal po svetu. Ona pa je čutila

mater v sebi in ni hotela nikamor proč. Oprezovala je okrog gradu in psi in nerazsodne živali so ji nosile ostanke jedil, da se je mogla preživeti.

Tisti večer, ko so jo prijele bolečine, se je je usmilil eden izmed kraljevih hlapcev in ji je dovolil, da je prenočila v listnjaku. Ko je zaplamtelo jutro, je zajokal otrok na svet. Bila je krepka deklica, na vsem telesu zdrava in lepo razvita, samo na nogah so namesto prstov štrleli krempljasti nastavki. Mati se je razjokala spričo tega znamenja in je plakala toliko časa, da je v solzah skopala dete. Potlej ga je posušila z lasmi in ga blagoslavljala s poljubi, dokler ni umrla od same grenke žalosti in bolečin. Zjutraj jo je našel hlapec, ležečo poleg spečega deteta. Vse drobno telesce otrokovo je pokrivala z lasmi in le obrazek je bil prost. Predno pa se je kdo dotaknil čudnega para, so javili zadevo kralju.

Zapeljivcu je precej prišlo na um, kako in kaj utegne biti vsa zadeva, pa je ostro zabičil vsem svojim ljudem, naj ne omenjajo niti besede kraljici. Preoblekel se je v hlapca in je stopil v listnjak. Ko je zagledal mrliča, ga je presunilo tako močno, da mu je za nekaj časa čisto vzelo besedo. Nazadnje pa si je le opomogel in je zaukazal kakor je bil vajen:

«Ženska je mrtva; izročite truplo zemlji, da bo imela duša pokoj! Dete opravite in ga dajte krstiti, da bo prejelo ime. Raste naj v gradu in naj ima vse, kar gre ljudem, ki prejemajo milost iz kraljevih rok.»

Komaj so dekle slišale to povelje, so začele brž živahen prepir o tem, kako naj bo otroku ime.

«Tista svetnica naj bo njena patrona, ki danes praznuje svoj god!»

«Res, res, otrok prinese ime v rokah. Če mu ne damo imena svetnice tistega dne, ko je bilo rojeno, ne bo sreče ž njim.»

Bilo je že vsem prav in po volji, ko se je nenadoma oglasil eden izmed hlapcev:

«Ali pa veste, kdaj je bilo dete rojeno? Lahko včeraj, lahko danes.»

Zdajci so vsi osupnili.

«Je res težko; noč jo je dala — kakor zlo dejanje na svet.»

«Pa bi ga nazvali po materi,» je svetovala neka dekla.

Vsem se je zdela misel dobra rešitev iz zadrege. Toda kdo naj pove ime materino? Dokler je živela rajna v solncu kraljevega greha, ni nihče slišal njenega imena. Bila je samo za kralja na

svetu. Ko so jo pa pognali, se ni živ duh zmenil zanjo — in njeno ime je umrlo neizdano ž njo vred. Vse skrbi glede imena pa so v hipu obmolknile, ko je najbližji hlapec odstranil materine lase z otroka. Pojavile so se noge, ki zdaj niso kazale več samo krempijastih nastavkov, ampak že prav izrazite kremplje, kakršne imajo mestoma divje zveri.

«Kdo bo zdaj krstil otroka? Saj to je spak — ali pa še kaj hujšega.»

«Prikrijmo to nadlogo njegovo, da še nas ne obišče kaj zlega,» je svetovala dekla, ki je bila najstarejša med vsemi in je poznala že marsikaj na svetu.

Po tem nasvetu je služinčad res zamolčala otrokovo posebnost. Mater so pokopali po beraško in brez slovesnosti, otroka pa so nazvali Šembiljo, ne da bi bili sami prav vedeli, kako in zakaj. Kralju se je zdelo ime sicer čudno, vendar ni branil, ker se je bal, da ne bi zbudil kakega suma pri ženi.

«Za najdenko je dobro in za rejenko še celo prelepo,» je rekla kraljica, ki je rada kazala svojo moč in veljavnost, — in kralj ni zinil besede zoper to. Še po tem ni vprašal nikoli, kdo je pravzaprav dal otroku ime. Tako je torej prišlo, da je imela Šembilja, kraljeva postranska hči, tako ime, kakršnega ni med svetniki.

Otrok je dobil služabnico, kakor jih imajo otroci imenitnih ljudi, in je rasel od dne do dne. Bilo ga je samo zdravje in moč. Ko je imela Šembilja deset let, je bila že deklica, lepša in krepkejša nego so sicer dekleta pri osemnajstih. Skrivnost svojih krempljev pa je čuvala kakor devica svoj čar.

Z dekletom je rastle šušljanje in govorice, ki so segale vedno bližje kraljeve dvojice. Šembilja sama, ki je bila nenavadno modra, je že zdavnaj vedela, kako je ž njo, in je zaprisegla kralju maščevanje. Nosila je vedno koroško nošo, da bi s tem vzbujala zavest krivde v očetu, le krilo je bilo nenavadno dolgo; zadaj se je vlekle po tleh, spredaj pa se ji je mehurjasto gubalo okrog nog in je prikrivalo njeno skrivnost.

Ko je dopolnila Šembilja štirinajst let, je bila za las taka kakor kraljeva mladostna podoba. Govorice so zadobivale vedno zbadljivjšo obliko in so naposled prišle kraljici sami na uho. Kakor je pogledala dekle, je bila prepričana o njihovi resničnosti in je odločno zahtevala, da izgine z dvorā kraljevega greha sad.

Tako je prišlo kakor je moralo priti. Šembilja je odšla križemsvet, a vendar ne praznih rok. Ko je odhajala, je nesla culico s

seboj, in kralj je že hotel poslati za njo, ker je bil radoveden, kaj si je vzela njegova postranska hči za spomin. Ali kraljica je bila preveč vesela, ko je bila zdaj ta reč pri kraju, in se ji je za malo zdelo, da bi kralj koga pošiljal za takšno deklino.

«Kar pusti,» je rekla kralju, «kar more nesti taka punčara, naj le nese!»

Šembilja pa je šla s svojim malim tovorom na Koroško. Bila je čudno lepa in vrhu tega še tako domače oblečena, da je bila ljuba povsod, kamorkoli je prišla.

Ko se je kralj kesneje zapletel v vojno in je hotel pogledati v tisto knjigo, kjer imajo kralji zapisane prihodnje reči, je bil ves iz sebe; kajti knjige ni bilo nikjer. Izgubil je vojsko in zemljo in je preminil tako, da so mu komaj še vrane krakale smrtno pesem. Knjigo njegovo pa je bila odnesla Šembilja, kraljeva postranska hči, da bo izpolnila prisego maščevanja. Hodila je iz kraja v kraj in je vse razodela in pojasnila ljudem, kar ji je bilo dano. Nobene reči ni prikrivala in ničesar ni ohranila zase. Tisti, ki so slišali njene besede, so jih sporočili dalje — in razodetje je rastlo iz roda v rod.

Ko je potekel Šembilji čas, je ni bilo več, a smrti njene ni videlo nobeno človeško oko. Med svetnike ni zapisana in nikjer ni njene imena. Le v srcih človeških živi in se predrami vselej takrat, kadar začno goretí prorokovanja. Tedaj pa je svetejša od svetnikov in ji tudi nihče ne reče drugače nego — sveta Šembilja.

(Dalje prihodnjič.)

STANO KOSOVEL:

INTONACIJA V SOMRAKU.

V spremstvu čegavem odplula so čustva zapeta?
 Komu odprla so blagrov poln naročaj,
 li komu in s kom se vrnila samote oteta,
 koga premamila z glasom stopinj naskrivaj?

V žarno strmenje večera je duša odeta —
 pesem je šla, in nikdär več ne pride nazaj...

A. P.:

FATA MORGANA.

I

Dasi je bil Jernej Rapé vso noč zelo slabo spal, je bil vendar židane volje, ko se je v nedeljo zjutraj prebudil. Na razoranem obrazu mu je igral tisti usmev, ki spremlja prijetne dogodke minolih dni, kadar jih človek zopet doživlja v duhu. In vendar je pod tem smehljajem sreče trepetalo še nekaj, kakor nekakšna skrb.

«Čudno, kako zamore tako prijetno bitje vzeti človeku spanje!» je mrmral zatopljen v sladke misli.

Jernej Rapé je bil mali uradnik in poet. Poslednje pa le tako bolj zase in na skrivnem. Poznal je svet in vedel je, kako se godi novemu talentu. Poleg tega pa je imel tudi zlobne prijatelje. «Epohalnega dela je treba,» si je večkrat rekel, «dela, ki osupne, ki zapre nadležnim kritikačem sapo — in človek lahko postane slaven čez noč.»

Tega pa dozdej še ni bil dovršil.

Opeval je vse, kar je našel vzvišenega in lepega. Sam pa ni bil lep. Da, naravnost grd je bil, zelo grd celo. In menda ravno vsled tega ni imel nikdar sreče v ljubezni.

To pa mu je najbolj grenilo življenje. Kajti njegova največja želja, njegovo največje hrepenenje je bilo, biti ljubljén od ene izmed onih mnogih drobnih deklic, srčkanih obrazkov, ki teko po ulicah, gostolé tako ljubko in se pri tem tako gracijozno kretajo; ki se pri vsaki besedi nagajivo zasúčejo, predstavljajo nožice, pripogibljejo kolenca; ki pri vsakem smehljaju pokažejo svoje bele zobke in ki vselej tako poredno nagnejo glavico, kadar jim kaj pripoveduješ.

Zanj bi to pomenilo višek sreče.

Ko bi smel tako stvarico prijeti za bradico, poljubiti jo na tista nežna usteca, da bi pokríl za trenutek s svojimi ustmi njih očarljivi zvonček smeha; in na velike, plahe oči — tiste špranjice, da bi za trenutek ugasnila njih žarka luč — joj, da bi smel!

Pa ni smel. Še nikoli ni bil smel dozdej! In to boli človeka, čigar srce bije v nesrečnih prsih tako že trideseto leto!

Kadarkoli se je bil po naključju seznanil s kakim dekletcem, ki mu je silno ugajalo, vselej je gorela ljubezen le na njegovi strani. Oh, in še smejale so se mu hudomušno, kadar se jim je hotel približati s tistimi besedami, ki naj bi odkrile njegovo notranjost, razodele njegova visoka in sveta čustva. Da, smejale so se mu, in to morda celo njegovemu obrazu!

Gorje pa, če je ob takih prilikah potožil svojo nesrečo kakšnemu prijatelju! Kajti ta se mu je rogal, mučil ga z zbadljivimi opazkami in kar je še veliko hujše: povedal je tudi drugim, da so se ti norčevali iz siromaka in se mu posmehovali. Potem pa dolgo ni imel več miru pred njimi. Eden mu je celo nekoč dobrohotno svetoval: «Jernej, glej, da postaneš kmalu bogat!» In še druge take žaljive besede!

Preveč ga je bolelo srce, da bi mogel še nadalje prestajati te muke, naveličal se je večnega norčevanja in zbadanja, zato je nekega dne na tihem pobegnil, da nihče ni vedel, kam. Najel si je bil na skrivnem novo stanovanje, čisto na drugem koncu mesta, v katerem je stanoval zdaj ravno teden dni.

S tem pa je priletel sreči naravnost v naročje. Tu si je namreč naenkrat osvojil ljubezen bitja, ki bi očaralo vse njegove prijatelje, tudi vse tiste, ki so se mu bili največ posmehovali in kojih klobčič ljubezenskih niti je bil neprestano tako zamotan, da ga ni bilo moči nikdar razplesti.

O, to ga bodo zdaj gledali, zavidali mu toliko sreče!

V nasprotni hiši je stanovala in v ravno istem nadstropju kakor on. Vsako popoldne je presedela po nekaj ur pri oknu, kjer je čitala. Lepa je bila, bože mili, nad vse lepa, prava boginja lepote! Le obražček je bil nekoliko bled. Pa to mu je bilo posebno všeč, ker ravno blede lepoticke zamorejo v ljubezni pritirati človeka do blaznosti.

Videti je bila nekam tiha, iz obraza ji je odsevala neka po-božna milina, in vendar je bilo v njenem pogledu toliko žarke lepote!

Ko jo je bil prvič ugledal, je dolgo strmел vanjo kakor uročen, kot bi se bilo nebo odprlo pred njegovim očesom; in ko si je bil od iznenadenja nekoliko opomogel, je videl, da tudi ona njega gleda. In ta pogled! Kako otožen in ljubezniv!

Jernej je ginjen nagnil glavo in se mehko nasmehnil, da je njegova gornja ustna odkrila par krevljastih zob. Tedaj se mu je tudi ona prijazno nasmehnila. Da, prav natančno je videl, da se mu je nasmehnila!

Zlato, ki bi priletelo siromaku skozi okno, ne bi imelo tolikga učinka.

Jernej je skoro omedlel tolike sreče. Taval je omamljen po sobi, smehljal se blaženo in šepetal predse: «Ljubi me, ljubi me.» In njegov obraz, ki se ni bil dozdej nikdar prilagodil notranjosti in čez katerega je bilo življenje razprostrlo masko strjene vsakdanjosti, ta obraz je bil zdaj izpremenjen.

Od zdaj naprej je bil Jernej presrečen. Prej tako pusti dnevi so se izpremenili zanj v svetle praznike. Življenje se mu je zdelo naenkrat nekaj veličastnega, eno samo dolgo, nepretrgano slavje.

Svoji sreči je odslej posvečal vsak trenutek. Vsak dan je hitel iz urada takoj domov, občudovat lepo neznanko, napajat svoje srce s sladkostjo ljubezni.

Tudi sam je parkrat sedel k oknu s knjigo v roki, toda čital ni. Pa ni mogel dolgo vzdržati, ker pri drugih oknih so se kmalu pojavili radovedni obrazi. Zato se je umaknil, stopil za zaveso, pel prav tiho in iztezal roke prav kakor v gledišču. Tuintam je pogledal izza zavese nanjo, dokler se mu ni nasmehnila. Tedaj je šel v kot, kjer je dvignil roke kvišku kakor k Bogu in ji prisegel večno zvestobo. Nekaj trenutkov pozneje je zopet stal pri oknu in ta ljubezenska igra se je pričela znova. In ona je očitno uživala v tem, da se je naslajal ob njeni lepoti.

To se je ponavljalo dan za dnevom, vsak dan do mraka. In vendar še ni bil izpregovoril besedice ž njo, niti ni vedel, kdo da je. V svoji skromni zaljubljenosti niti mislil ni na kaj takega.

Njegova pesniška struna je pod tako silnim udarcem ljubezni jeknila in utilnila. In kako rad bi bil ravno v tem vzvišenem razpoloženju vso svojo ljubezen izlil v verze, ki bi jih posvetil njej, njej, ki ga je ljubila.

Moje Bog! Seveda ga je ljubila! Kako bi ga mogla sicer tudi tako ljubeznivo gledati, njega, ki je priznано grd! In, kaj ni bil že koj drugi dan opazil, da se je počela vedno elegantneje oblačiti, skrbneje napravljati in se lišpati in da je imela mnogo, mnogo lepše počesane lase in celo cvetke povezane v kite! In vse le zaradi njega!

Ko ga je gospodinja nekoč vprašala, kako da ne hodi nikdar na izprehod, je vroče zardel.

Gospodinja je že opazila! Opazila, da tiči vedno doma zaradi nje! Kmalu bodo opazili tudi drugi in se mu bodo smejali!

Lica so mu gorela.

Da, res je! Da ni bilo tiste ljubke deklice tam, bi bil šel gotovo vsak dan ven!

Pa zakaj ne gre ona nikoli ven? Še nikdar je ni bilo videti na ulici. Gotovo ostaja doma zaradi njega.

In prišlo mu je na misel, da tako ne more iti več dalje, da se mora seznaniti ž njo in sestajati se zunaj nekje na prostem, kjer bosta popolnoma sama. Pisati ji mora, na vsak način ji mora pisati!

Ko bi vsaj že vedel, kdo je, kako ji je ime!

Njeno sladko ime! Oh, izgovarjal bi ga glasno v sobi, šepetaje na ulici in vriskaje na prostem!

Toda kako naj ga izve? Vprašati koga? Tega si ni upal. Preveč nezaupen in boječ je bil postal po tolikih neuspehih. Norčevali bi se zopet, seveda! Jernej se je prestrašil.

Pa je vseeno napisal s tresočo roko drobno pisemce, v katerem ji je z lepimi besedami razodel svojo vročo ljubezen in jo prosil za sestanek v nedeljo popoldne v parku. In to pismo ji je tudi poslal. Toda kako! Hodil je dolgo pred njeno hišo gori in doli ter se oziral boječ v vežo; kadar pa je začul koga prihajati, se je naglo umaknil. V žepu je tiščal pisemce v roki, da se ne bi zmečkalo in da bi ga imel vsak trenutek pri roki. Toda dolgo ni našel nikogar, komur bi ga mogel zaupati.

Naenkrat pa je v tem strahu ugledal malo deklico, ki se je igrala v veži ter jo vprašal, da li morda ne pozna take in take gospodične z drugega nadstropja in ali ji nebi izročila tega malega pisemca. Seveda jo je poznala in tudi pisemce izročiti ji je bila pripravljena. Jernej jej je iz hvaležnosti naglo potisnil v roko denarja ter zbežal ves preplašen in vendar — zadovoljen.

V nedeljo popoldne torej! To je danes. V parku! Tam mu bo sama povedala, kako ji je ime in — da ga ljubi.

Pogledal je na uro.

Moj Bog, kako beži čas, če se tako sanjari!

Planil je kvišku, kajti bilo je že pozno. In danes se prvokrat sestane ž njo!

Iz postelje se je prikobacala nerodna postava dolgega života in kratkih krivih nog.

Jernej je pričel z dolgotrajno, zelo skrbno toaletto.

Prava sreča, da sem se selil, si je mislil in se zadovoljno oziral po sobi. —

Ko bi le gospodinja toliko ne govorila! Povedala mu je bila dozdej že dvakrat vso nezanimivo zgodovino dosedanjih neznatnih prebivalcev te lepe sobe. Tako gorostasni življenjepisi, bogati besed, so njega motili; osobito tu, ko je imel nasproti vir najlepših misli.

Ko je bila gospodinja začula njegove korake po sobi, je potrkala in vstopila z zajutrekom.

«Dobro jutro, gospod Rapé! Danes pa ste nekam dolgo spančkali. I no, moj Bog, saj je nedelja, kaj ne!»

Ko je bil Jernej uvidel, da mu preti daljši razgovor, je rekel naglo:

«Gospa, vsak čas mora priti k meni prijatelj. Prosim, recite mu, da me ni doma; ker imam sila veliko delati!»

Gospodinja je napravila čuden obraz in se obrnila.

«Dobro, dobro; bom rekla, da ste že odšli.»

«Da, prosim.»

Odšla je. Hvala Bogu!

Tedaj se je previdno približal zavesi in je pogledal v hišo nasproti. Tam je bilo okno še zaprto.

«Še spi, angelček,» je rekel polglasno in pogledal skozi drugo okno na park.

Čudovito krasno jutro se mu je smehljalo nasproti. Nebo je bilo čisto kot mirno gorsko jezero. Vsa narava je pila gorke poljube mladega solnca. Doli v parku so bile krone dreves še posute z rosnimi biseri, ki so se iskrili. Spodaj pa so bila debla oblečena v krilca iz rahlih meglic, ki so se, sive in modrikaste, skrivale preplašeno pred solncem, kakor kopajoče se deklice, ki je pogledal nanje izza grma kosmat obraz.

Pod jasminovim grmom je sedelo na klopici dvoje mladih bitij v tesnem objemu. Rapé je z odprtimi usti gledal, kako je on zdaj njo privil naenkrat strastno k sebi in jo tako vroče poljubil, da je privzdignila nožico.

«Oho,» je vzkliknil Jernej, «tako zgodaj, pa že taka propaganda ljubezni! I kajpak, usta so za poljube!»

In domislil se je nje ter se hitel oblačiti.

Predno je bil odšel, je še enkrat pogledal čez ulico in obstal kot uročen. Sedela je že pri oknu; tako lépa še ni bila nikoli. Zdaj je tudi ona ugledala njega. In njen pogled je bil globok, njen nasmeh čarovit.

«Upa dovolj, da se danes snideva; jasno znamenje, da me ljubi!»

Poskočil je in zaplesal po sobi.

(Dalje prihodnjič.)

JANKO GLASER:

OB CESTI.

Mnog dan sem zamišljen na pragu sedel
nekoč — otròk — in sem v svet strmel;
in mimo po cesti razvoženi
vozovi težko naloženi
so škripali dan za dnem —
koliko bogastvo mojim očem!
Ječeče, umazane, ilnate peste
prinašale so mi pozdrave daljne ceste;
konjarji so kleli in pokali z biči v rokáh
in s škornji so mešali blato ali kadili prah;
od sveže urezanih desk na podelih hlapeli so vonji —
o, kakor da samo bujno življenje mimo vlečejo konji!
A jaz sem oddaleč na vso to pisano gnečo zrl,
kjer vsak je za svojim vsakdanjim kruhom se trl,
in bil sem bogat od vsega, bolj nego so oni bili,
ki zanje tovore so težke mimo vozovi nosili...

In še kakor takrat ob strani stojim molče,
ko mimo vozovi po prašni se cesti pode
in v diru gneto se množíce za srečo bežečo —
jaz mirno oddaleč motrim vso pisano gnečo.
Kamor vidim naprej, kamor vidim nazaj, vse ceste buče,
brez konca bogastva mi mimo oči drve:
o, nič ni moje — in vendarle vse je za me, za me! —

▷ KNJIŽEVNA POROČILA. ◁

Prosveti in zabavi, 1., 2. Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga. V Ljubljani. Uredil dr. Janko Šlebinger.

Bila je vsekakor srečna misel, da se naj «Narodni knjižnici», ki jo izdaja Zvezna tiskarna, in ki hoče v lepši opremi izdajati nova dela, ob bok postavi nova serija ponatislov starejše literature v preprostejši obliki. Tako bi naj naše knjižnice dobile vrsto cenejših publikacij, ki bi si naj sledile kolikor mogoče hitro. Škoda, da ta lepa misel v teh prvih dveh zvezkih ni ravno srečno udejstvena, niti po vsebini, niti po obliki.

Prvi zvezek prinaša Kaševe «Dalmatinske povesti», osem sličic, napisanih brez umetniških pretenzij, ki se zelo prijetno bero, ki pa bi jim človek skupen naslov «povesti» dal veljati le tedaj, če vzamemo to besedo v njenem najpopularnejšem smislu. Saj so bolj nekake etnografske črtice, pisane z ljubeznijo in prav primerne za naš čas, ko so nam ti kraji in ti ljudje prišli mnogo bližje.

Tem hujše je razočaranje, ko vzame človek po tej prijetni in simpatični knjigi v roke Starétovo «povest», «Lisjakovo hčer», o kateri pravi založba, da je njegova «najboljša povest». Pisatelj nam poda široko napisano in zapleteno zgodbo «iz ljubljanskega ozračja polpretekle dobe», polno romantičnih intrig, čistih — toda neumnih — angeljev in črnih vragov. Vendar pa dvomim, da je povest značilen dokument ozračja Ljubljane v polpretekli dobi. Poleg vse svoje umetniške pretencioznosti namreč ni prav nič drugega, ko glupa, neokusna kopija meščanskih romanov, ki so se razbohotili v nemškem slovstvu po l. 1870. in ki jih v raznih nemških družinskih listih srečujemo še danes. Preznačilno je, da je v to slovensko povest zablodil kot glavni junak nemški oficir Ahnenfels. Treba samo pomisliti, kake asocijacije zbuja v poprečnem nemškem burgarskem bravcu tako zvonko ime, ki pričara že vsled svojih dveh substantivov pred zadivljene oči plemiča iz stare rodbine, z mnogimi predniki in ponosnim gradom na strmi skali. Tako smo dobili slovensko pisano povest, ki se zdi, da je gol prevod iz kake stare «Gartenlaube», pri katerem je prelagatelj spremenil samo krajevna imena. Tako je nastala povest, ki ni nič drugega ko panegirik nemškemu oficirju, v zadnjih stavkih z bengalično lučjo — ki si jo je Stare prižgal ob koncu «Desetega brata», — povzdignjen naravnost v apoteozo! Povest ni značilna za Ljubljano in nje polpreteklo dobo, ampak za Starétovo umetniško izobrazbo in za okus — mogoče tudi zadrego — urednika «Ljubljanskega Zvona», ki je to povest prinesel l. 1892.

Staré je priznan zgodovinar in prav nič mu ne škoduje, če konstatiramo, da so njegovi estetični ideali smešen talmi. Kakor nam ne manjša Oblakovih zaslug, če vemo, da je rajši čital Marlittovko ko Turgenjeva. Toda ti ideali in njih ponosrečene inkarnacije bi naj ostale pokopane. Človek si res ne more razložiti, kaj je zmotilo urednika, da nam je na novo pogrel in serviral ta ostudni anahronizem. Ali ga je res pohujšal samo Ilešič, ki je pred leti Hrvat nadlegoval s Starétovo «Vando»? Ali pa je že tukaj pokazal — o, da bi tudi sebi! — kam ga vodi njegov, v prvi vrsti literarnozgodovinsko usmerjen program njegove zbirke? — Ne bomo mu verjeli, da je Stare «kot beletrist neza-

Staré
Ilešič
Ilešič

služeno skoro pozabljen». Da je «Lisjakova hči» njegova «najboljša povest», mu brez nadaljnjih dokazov in preiskav drage volje verujemo. In na podlagi tega odločno odklanjamo njegove zbrane spise, ki se nam obljublajo za zbirko «Slovenski pisatelji». Dasi se je bati, da bo Jos. Starè prej — skoro bi bil napisal «doživel» — dobil svoja «Zbrana dela», ko — dr. Francè Prešeren.

Še nekaj skupnega in slabega imata oba zvezka. To so n. pr. stavki: «Toda Stipo — to je bilo mlajše dekle — prinesel je svoje tovore»; «pozneje ga je veselilo tajno to delovanje»; «naznani, da rana ni nevarna, in da deček skoro okreva»; «To je moja skrb, seže ji brat v besedo». Takih in enakih stavkov mrgoli po straneh obeh zvezkov več, ko jih danes še prenesemo; saj se jih danes že ogibljejo celo naše kancelije. Če naj bodo znak posebne filološke akribije, diplomatične natančnosti ponatiska, potem je ves ta trud opravljen na nepravem objektu. Za tako zbirko je treba stil popraviti in uglati. Kdor pa samo da star tisk v tiskarno in po njem opravi zgolj tipografsko korekturo, se ni «urednik»! *Hi ste hudi na Le flebin pra, da tako pisate! A. G.*

A. S. Puškin: Pikova dama. Poslovenil dr. Vlado Borštnik. (Narodna knjižnica 24.) Natisnila in založila Zvezna tiskarna. V Ljubljani 1920.

Poročilo o tem prevodu pričujem s koncem Borštnikovega uvoda: «Onim, ki pohite v gledališče, kadar se zopet uprizori opera «Pikova dama», bo (prevod) dobro služil v razumevanje opernega dejanja.» Puškin je pisal «Pikovo damo» gotovo kot resno literarno delo, ne pa kot libreto za opero; še manj pa seveda — «v razumevanje opernega dejanja». Ne trdim, da mu je delo uspelo v nekaj velikega. To je videl tudi dr. Borštnik in se je zavaroval z navedenim stavkom, dasi ne pravilno. Na eni strani degradira Puškinovo delo, na drugi pa vsili vsakemu prašanje: «kdo bo prevajal v razumevanje opernega dejanja celo povest, če se da razložiti v par stavkih?»

Predno spregovorim o prevodu samem, še par besed o uvodu. Prevajavec seznanja občinstvo s Puškinom. Prostora ima na razpolago malo. Toda čim krajši je uvod, tem bistvenejše in značilnejše mora biti ono, kar povem. Če v vsakdanjem življenju označujem človeka, ne pripovedujem o njem, kdaj je bil rojen, kje je hodil po svetu itd., z eno besedo, ne pripovedujem o njem čisto zunanjih stvari, ali pa vsaj ne v prvi vrsti, temveč povem o njem pred vsem, k a k š e n človek je, kakšno je njegovo notranje življenje, njegov nazor, pokažem njegove cilje in njegov način reagiranja na različne dojme.

Pri umetniku je treba pred vsem označiti bistvo njegove umetnosti, ga potem podati kot človeka, in ko je storjeno vse to, šele govoriti o njegovem zunanem življenju in ga primerjati z njegovimi nazori.

Dr. Borštnik ne pove o Puškinu, kot umetniku, skoro nič, o človeku Puškinu nič bistvenega, ničesar o njegovi notranjosti, razen tistega njenega dela, ki je izražen v njegovem zunanem življenju. Po mojem mnenju niso uvodi te vrste — in te vrste so pri nas skoro vsi uvodi — samo brezpomembni, temveč pravitako škodljivi, kakor dandanašnji način poučevanja literatur na naših srednjih šolah. Rezultat tega kakor onega je tista zoprna, pri nas tako važna in visoko cenjena «splošna izobrazba», po kateri p o z n a š Goetheja, če veš, kdaj je bil rojen, kdaj je umrl, in naslove in letnice njegovih del.

Idejna podlaga takega razpravljanja o literaturi in umetnikih je svetovni nazor, ki ga srečaš na vsaki ulici, materijalizem kramarskega življenja, ki pa

vkjub temu pri vsaki priliki trobi o «vzvišenih idejah». Čisto naravna posledica takega nedognanega in neizčiščenega spoznanja so naravnost karikaturne misli, — kot recimo sledeča, ki jo vzamem iz pričujoče knjige: «Bivanje na deželi pa je imelo to dobro posledico, da se je (Puškin) popolnoma otreseš Byronizma in se navdušil za Šekspira.»

Kot prevajavca označujejo dr. Borštnika sledeče lastnosti: ruščino pozna do neke, dasi ne popolnoma zadostne meje. Njegova slovenščina pa je okorna, dostikrat suha in trda. Umetnine ne prečuti zadostno; ostrejše nijanse se mu izgube, ker jih ne opazi. V prevajanju je točen, v kolikor mu to pripušča poznanje ruščine, včasih pa skuša povedati po svoje; taka mesta so navadno neokusna — na primer: str. 29., 8. vrsti odgovarjajoče mesto ruskega originala pravi: «... naposled ga je premagal spanec (obvladal)», dr. Borštnik pa prevaja: «Naposled ga je Morfej sprejel v svoje naročje...»

Na str. 19., vrsta 10. in str. 51. po 15. vrsti manjkata po cela stavka.

Značilna za prevajavčovo tenkočutnost so sledeča mesta: st. 25. pravi prevod v 25. vrsti: «igrala je zelo majhno vlogo», prav bi bilo «igrala je zelo žalostno vlogo». Na str. 27. stoji v 3. vrsti od spodaj v prevodu: «Živel je zase in bil velik sebičnež», v izvorniku pa približno: «Sicer pa je bil zapet in častihlepen človek.» Na str. 50. prevaja dr. Borštnik v 2. vrsti: «Včasih si je priigril...» biti bi moralo: «Nekoč si je priigril...»; na isti strani pravi prevod v 19. vrsti: «prav lične zunanosti...» — original: «prav spoštljive zunanosti...». V predzadnji vrsti iste strani berem: «...vljudno poslušal zahteve igralcev ter spretno zravnava prevelike ogle, ki jih je zapognila roka zamišljenih igralcev.» Puškin pa pove celo stvar za spoznanje ostreje: «...vljudno poslušal zahteve igralcev in še bolj vljudno zravnava...»

Opozarjam še na sledeče: ruski «bros» ne pomeni vedno «vrzi proč», kakor stoji v prevodu na str. 23., vrsta 22., temveč lahko pomeni tudi: «pusti», «nehaj». Na navedenem mestu je pravilno «pusti». Na str. 28., vrsta 18. mora stati: «... je stara sedeminosemdeset let» namesto «osemdeset».

V celoti prevod ne odgovarja upravičenim zahtevam. *Josip Vidmar.*

Marijan Tkalič: **Pokušaj odredjenja filozofije** s osobitim obzirom na religiozni momenat u filozofiji, Zagreb 1920. (Filozofijska biblioteka, br. 2.); 32 strani.

Avtor razvija in podaja definicijo filozofije, na čije podlagi le bi po njegovem mnenju filozofija kot žarišče vseh kulturnih problemov mogla zadostiti svoji misiji, t. j. dovesti nas do neke čiste kulture, «to jest kulture, koja zabacuje i razriješuje kompromis i metabazu između temeljnog pokretala civilizacije i glavnoga činioca kulture u prvotnoj opće ljudskoj psihičkoj konstelaciji». Prašanje, katera filozofija vede do te kulture, je hkrati najaktualnejše prašanje sodobne kulture sploh in treba je najti le kriterij, «kojim ćemo moći odrediti neku filozofiju (t. j. odijeliti je od svake druge), kao bazu i sintezu cjelokupnoga područja saznanja, u vidu jedne čiste kulture». V to svrhu nam je treba revizije in kritike «osnovnih zasadâ» in s tem obenem spoznavno-teoretične utemeljitve postavljanja in reševanja vseh sodobnih filozofskih problemov.

Sodobna spoznavna teorija cepi, pravi avtor, spoznavanje v «akte» in «predmete», pri čemer pripadajo prvi psihologiji, drugi pa specialnim znano-

stim. «Ta temeljna podjela gradi se na metabazi. Akti ne mogu nikada biti predmetom spoznaje, jer su transcendentni svako spoznaji... Dioba spoznaje na funkcije i predmete znači: produktima analize spoznaje podati samostalnost i odrediti ih kao «bitne sadržajno određene» faktore kod samoga stvaranje spoznaje. To je naivno-realističko određenje, jer zamenjuje produkte analize s onim što je analiziralo, te osim pogrješke metabaze nosi u sebi histeron-proteron.» Ista kritika zadane tudi Drieschovo izhodišče iz edinega zavestnega akta: «da imamo nešto»; kdor izhaja iz danosti spoznanja, jemlje tudi na naivno-realističen način za predmet nekaj (spoznanje — akt), kar pripada «sferi transcendentnoga (nesvijesnoga)». Einhorn pa, ki jemlje za predmet filozofije absolutnost, dočim imajo ostale znanosti za svoj predmet «relativni» svet, pozablja na «jeden važan momenat u filozofiji (stvaranje predmeta), te mu definicija filozofije postaje preuska; šta više u samom određenju filozofije kao ‚absolutne‘ ima jedna metabaza.» Razlikovanje med absolutnim in relativnim temelji na naivnem dogmatizmu tradicijske spoznavne teorije, ki «ne istražuje zapravo spoznanje samo, nego ono, što stoji iza spoznaje ili bolje; kako spoznaja dolvaća ono i kako odgovara onome, što stoji iza spoznaje (problem ispravnosti)». Tudi tukaj se kot predmet spoznavanja (funkcije) določa nekaj (transcendentna absolutnost), kar «zapravo ipak nikad ne može da postane ‚predmetom‘.» Iz tega sledi obenem, da je absolutizem kakor relativizem nemogoč, ker sta oba le naivna realizma pojmov (absolutnega-relativnega); s tem je obsojen hkrati psihologizem (= moderni relativizem) in antipsihologizem (= moderni absolutizem), prvi, ker identificira predmet logike in spoznavne teorije s predmetom psihologije, drugi, ker (Husserl) stori «pored iskripljivanja psihološkoga fakta metabazu između imanentnih (kao absolutnih) i transcendentnih (kao relativnih) akata, te protuslovi svojoj prvotnoj razdiobi akata, a ujedno nehotice briše razliku između absolutnoga i relativnoga.» Ravno tako se pa končno kot predmet filozofije ne more določiti tudi ne «carstvo norm in vrednot» (Lotze, Lask, marburška šola), ker so tudi norme v smislu veljavnosti v «carstvu vrednot» vezane na sistematiko psihičnih doživljajev «i ne mogu imati za ‚čisto empirijske činjenice‘ apsolutne vrijednosti.» Tudi tukaj se rekurira «na same empirijske činjenice, koje bi imale da budu produkti ‚misaone tvorne snage‘, i tako te činjenice same postaju normom. To nas upućuje na circulus u svakom normativnom određenju.»

Nastane torej prašanje, kako je treba pojmovati filozofijo, če je vsako «određenje» neke znanosti po «predmetu» v naprej iluzorno. «Windelband je pokazao, da se sva dosadanja određenja filozofije temelje na circulusu t. j.: svako određenje filozofije postavljeno je već iz neke stanovite filozofije, koja zapravo određuje sama sebe. Nastane pitanje, da li je moguće određenje filozofije bez toga circulusa?» Kako reši avtor to prašanje?

Spoznavna teorija se zanima pravzaprav le za spoznavanje spoznavanja, a ne za spoznavanje sploh kot skupino posameznih doživljenih spoznavanj. Tradicijska spoznavna teorija ni zapazila principijelne razlike med tema dvema pojmovanjema «spoznajnoga problema», a to je i bilo uzrokom naivnom dogmatizmu «spoznajne teorije». Zato mora filozofija spoznavanja kot izhodno točko postaviti spoznavanje spoznavanja, «t. j. modifikaciju speci-

fičnih sadržina pojedinačnih spoznaja u smislu 'originarne' datosti konstitutivnoga fakticiteta: 'raznolikost spoznajnih sadržina'. Ta 'fakticitet' dobi u samoj filozofiji spoznavanja nov pomen, namreč: 'statuiranje raznolikosti spoznaja shvaćeno kao 'jedinstveno' određenje spoznaje uopće. «Tako shvaćena spoznaja u 'filozofiji spoznaje' je apstraktivna kompleksija, t.j. kompleksija, koja je eliminirala kao relate s jedne strane: 'raznolikost spoznajâ', a s druge: moment određenja jedinstvenosti (kao akta).» V filozofiji spoznavanja nam ostane torej le ta 'kompleksija', a «njezine analitičke tvorevine ne smijemo shvatiti kao činioce (elemente) te 'kompleksije', jer bi zapali u pogrješku metabaze, već moramo i te analitičke produkte shvatiti kao kompleksije. Staro prašanje o 'postanku spoznaje' nas pa vede zdaj do problema 'transcendentnoga' v dvojnem in z ozirom na to dvojnost v dosedaj neopaženem smislu besede. «To 'transcendentno' moramo izvan problema 'postajanja spoznaje' i opet odrediti kao kompleksiju. ... 'Transcendentno', ako nije shvaćeno kao kompleksija, prestaje biti spoznajno-filozofskim problemom i postaje početnom točkom 'filozofije' same, dok u svom krajnjem produbljenju prelazi u sferu religije. U 'transcendentno' u tom značenju možemo samo vjerovati, a to vjerovanje u svom iskrajku postaje 'vjerovanje u vjerovanje o transcendentnom' (ethos).» Pri reševanju problema o postanku spoznavanja smo torej navezani na vjerovanje! «Iz dosadanih izvoda slijedi, da je odnošaj između 'kritike spoznaje' i religije zapravo obrnut, t.j. 'kritika spoznaje' nema da fundira religiju, nego religija 'kritiku spoznaje'.» Akti in predmeti (tradicijske spoznavne teorije) «kao činilci kompleksije... dolaze prema tome na koncu rješenja problema spoznaje, a nikako ih ne možemo pretpostaviti kao dogmu. Akti i predmeti u svom produbljenju, t.j. izvan tumačenja problema postajanja spoznaje, prelaze u etičko područje.» Stem je implicite završen tudi Kantov a priori — a posteriori, dočim preide njegova 'stvar za se' iz područja filozofije spoznavanja v područje 'filozofije religije'. Seveda se vsili zdaj samo ob sebi prašanje, odkod tedaj «bludnje i neistine»? Za sebe je vsako spoznavanje istinito, v momentu danosti spoznavanja in zmote. «Bludnja je sama data u formi punktualne 'spoznaje o bludnji', to jest: spoznajem da moja prijašnja spoznaja nije bila ispravna, naime prijašnja spoznaja nije bila ono, što sam mislio da spoznajem. U bludnji smo onda, ako punktualnu spoznaju odredimo kao nešto drugo no što zapravo jest...» Le na podlagi tega pojmovanja spoznavanja, kot abstraktivne kompleksije namreč, se da razumeti faktično ustvarjanje novih realitet od strani raznih posameznih znanosti, tako da smisel znanstvenega zakona «ne leži u apsolutnom određenju pojedinih zakona, nego u otkrivanju novih zakona u novim realitetima.» Torej tudi filozofije, ki naj bo «izmiriteljica ekstremnih nazora u savremenoj filozofiji», ne smemo in ne moremo graditi na nobeno absolutnost in nobeno relativnost, sploh na noben specifično njen 'predmet', ker znanosti vedno nove 'predmete' ustvarjajo: Filozofija je sinteza između transcendentnoga i imanentno danoga..., t.j. sinteza shvaćena kao kompleksivno određenje 'idejâ' konstruktivnih fakticiteta pojedinih područja saznanja.»

Poznavalcu sodobne filozofske literature ne more biti zakrito, da spaja avtorja najožja vez s sodobnimi novokantovskimi strujami. Razne avtorjeve misli spominjajo tudi na takozvano marburško šolo (Cohen — Natorp), osobito njegovo poudarjanje «francendentnosti» a k t o v. Mene samega vse te novokantovske struje, ki nastopajo še dandanes kot oficijelna nemška filozofija (= filozofija nemškega idealizma), ne zadovoljujejo, ne stvarno ne metodično, iz razlogov, ki sevajo dovolj jasno že iz mojega pravkar izišlega «Uvoda» (prim. osobito str. 16—29, 30—39, 40—56, 289—322, 323—327).

a) Ne da bi se ogreval sam za cepitev spoznavanja v «akte» in «predmete», ker cepim sam dotične doživljaje s spoznavanjem vred v «akte», «vsebine in «predmete», pri čemer smatram le «akt» in «vsebino» za konstitutivni komponenti celotnega doživljaja (prim. «Uvod», register: «dej», «vsebina»), se mi zdi vendar odnosa avtorjeva argumentacija preradikalna: Če akti ne morejo postati predmet spoznavanja, tedaj se o njih sploh ne da nič spoznati, torej tudi ne njih «transcendentnost» napram spoznavanju. Produkt katerekoli «analize» pa je že logično treba ostro ločiti od te analize (akta) same, ker vključuje vendar notranje protislovje «analiza», ki bi bila obenem in v istem smislu produkt analize in ono, «što je analiziralo». Iz tega pa nujno sledi, da moramo najstrožje ločiti med spoznavanjem (aktom) in predmetom tega spoznavanja, in sicer tudi v onem, ravno spoznavno teorijo zanimajočem slučaju, da postane tudi spoznavanje samo predmet spoznavanja; tudi tukaj je spoznavajoče spoznavanje doživljaj poleg spoznanega spoznavanja, ker bi stali sicer pred protislovnim pojmom v istem oziru obenem spoznavajočega in spoznanega enega in istega spoznavanja. S tem pade seveda tudi avtorjeva kritika Drieschovega stališča brez ozira na to, ali to stališče sicer zasluži kako uvaževanje ali ne. Nadalje je reči, da tvori kardinalni problem vsake spoznavne teorije, ki naj ne bo le kos psihologije, ravno prašanje glede veljavnosti spoznavanja, torej prašanje, «kako spoznava dohvača ono i kako odgovara onome, što stoji iza spoznanja...» Tudi spoznavanje je kot faktičen doživljaj podvrženo istim empirično-kavzalnim zakonom kakor vsak drug faktičen doživljaj: tem zakonom sledi takozvana empirična psihologija, pod čije jurisdikcijo spada v tem smislu torej tudi vsako spoznavanje. Bistveno drugo pa je prašanje po veljavnosti tega spoznavanja, drugo zato, ker se tukaj ne praša, odkod n. pr. izvira to spoznavanje v empirično-kavzalnem smislu besede, temveč ali in v katerih slučajih zasluži neki doživljaj ime spoznavanja brez ozira na katerekoli njegove empirične «vzroke» in «učinke». To zadnje prašanje je pa ravno temeljno prašanje spoznavne teorije. Principijelna razlika med psihologijo in spoznavno teorijo obstoji torej v tem, da se prva vsaj v glavnem zanima le za faktična doživljanja samo in njih zakonita medsebojna razmerja, druga pa za gotove zakonite relacije med temi doživljaji in njih predmeti, ki so kot take od prvih, zgolj «psiholoških» odnošajev docela neodvisne. Da se moreta in morata psihologija in spoznavna teorija pri tem medsebojno izpopolnjevati, ne govori nič proti mojemu principijelnemu razlikovanju med njima. Na podlagi tega se sam strinjam z avtorjem v tem, da istoveti relativizem napačno predmet logike in spoznavne teorije s predmetom psihologije (psihologizem),

ne morem se pa priklopiti njegovi kritiki kateregakoli antipsihologizma: spoznavna teorija se, kakor rečeno, mora zanimati za veljavnost spoznavanja in ona drugič more slediti zakonom le te veljavnosti, čeprav so tudi spoznavanja kot faktični doživljaji tudi le «empirijske činjenice».

b) Da se spoznavna teorija zanima le za spoznavanje spoznavanja, ni nič novega; saj se naravnost kot očeta te ideje moreta smatrati že stari J. Locke in D. Hume. In tudi jaz se v smislu zgorajšnjih izvajanj morem priklopiti temu naziranju, smatrajoč spoznavno teorijo za vedo, ki naj odloči prašanje veljavnosti spoznavanja in zasleduje zakone te veljavnosti. Deloma sem načel to prašanje že v svoji razpravi «Vera in znanost», Njiva, 1921., $\frac{1}{2}$ in $\frac{5}{6}$ (sledita še dve razpravi). Ne morem se pa strinjati z avtorjevo odločitvijo tega prašanja, ki pojmuje spoznavanje kot «abstraktivno kompleksijo» v gori navedenem smislu. Pojem kompleksije, s katerim se naj obenem eliminirajo vsi relati, t.j. konstitutivni členi te kompleksije, se mi zdi naravnost protisloven: bistvo katerekoli kompleksije je vendar nerazdružno zvezano z njenimi konstitutivnimi členi, tako da vsaka kompleksija v kateremkoli pogledu s svojimi analitičnimi elementi nujno stoji in pade. Kdor smatra torej kakor avtor razlikovanje med «akti» in «predmeti» za nedopustno «metabazo», bi moral v istem smislu govoriti tudi o tej «abstraktivni kompleksiji», sloneči na aktih in predmetih kot na svojih analitičnih elementih. Kdor bi pa z avtorjem vred tudi zadnje analitične produkte neke kompleksije hotel smatrati zopet za take kompleksije brez lojalnih relativ, bi grešil v smislu one temeljne logične napake, ki se ji pravi regressus in infinitum: pač si moremo misliti tudi kompleksije kompleksij (s takimi kompleksijami kompleksij se bavi tudi moderna množinska teorija!), toda tudi vse te kompleksije višje stopnje predpostavljajo ravno potom dotičnih kompleksij nižje in nižje stopnje na koncu konca zopet iste nekompleksivne elemente, s katerimi vsa vrsta odnosnih kompleksij katerekoli stopnje nujno stoji in pade. Iz avtorjeve problematike same torej nikakor ne sledi, da bi v «transcendentno», ki «nije shvačeno kao kompleksija»; mogli in morali le — verovati in da bi torej spoznavno teorijo mogla fundirati nazadnje le — religija. Moj omenjen zakon zadnjih nekompleksivnih elementov nima nič opraviti ne z verovanjem ne z religijo. Sicer mi pa tudi brez ozira na avtorjevo argumentacijo komaj treba posebe ugotavljati, da verovanje (credere) kot tako ne more utemeljevati nobenega spoznavanja (scire), temveč izključno le narobe! Kdor stoji na nasprotnem stališču, ne «utemeljuje» spoznavne teorije, temveč izreka s tem le njen znanstven bankrot. Druga, od avtorja samega poudarjena konsekvence njegove problematike se tiče, kakor sem že gori omenil, prašanja: «odkod zmote?» Če pravi avtor, da se v zmoti nahajamo tedaj, «ako punktualnu spoznaju odredimo kao nešto drugo nešto za pravo jest...», odvrnem: ta zмота se tiče le mojega mnenja, da sem nekaj spoznal, česar «zapravo» nisem spoznal, dočim ostane pri tem še popolnoma odprto prašanje, kaj se pravi torej nekaj «zapravo» ali ne «zapravo» spoznati; le s tem zadnjim prašanjem pa stoji in pade tudi možnost «zmote» v prvem (avtorjevem) smislu besede. Ker pa v zadnjem smislu za avtorja ni «zmot», ostane le na podlagi njegovega pojmovanja spoznavanja kot «abstraktivne kompleksije» popolnoma nerazumljiv iz-

kušenjski in neizkušenski neovrgljiv obstoj tolikih in tolikih zmot človeštva. Ravno tako že v smislu moje zgorajšnje argumentacije to pojmovanje spoznavanja sámo tudi ne dopušča njegove, končne definicije filozofije kot sinteze (izmedu transcendentnoga i imanentno danoga...): pojma transcendentno in imanentno slonita za avtorja vendar na pogrešni «metabazi» tradicije, kar pa mora veljati torej tudi za pojem sinteze med transcendentnim in imanentnim; za kogar je recimo prazna beseda le zadnje dvoje, za tega tudi prvo ne sme nič pomeniti. —

Izrečno pa še pripomnim, da sem s tem podal na kratko in provizorično le svoje strokovno stališče napram problematiki avtorjevega spisa, a nikake zadevne «ocene». Ravno nenavadna resnost, sevajoča iz tega spisa; me je napotila, da ga nisem le en passant prečital; zato ga sam vsakemu najtopleje priporočam, čeprav predpostavlja točno umevanje njegovega besedila že precejšnje filozofsko naobrazbo. *France Veber.*

◁ KRONIKA. ▷

«**Měšfánská beseda**» in Jugoslovani v Pragi. Povsod na svetu se zbirajo člani kakega naroda ali kake države izven svoje domovine v svojih društvih. To potrebo so čutili tudi Srbi, Hrvati in Slovenci v Pragi, katerih je več nego se je mislilo. Ko so se na vabilo g. ministra Hribarja sešli 13. januarja v jugoslovanskem poslaništvu, so bili hitro složni v tem, da se morajo redno shajati, prirejati domače zabave in biti družabna podpora mladini, katere je mnogo na praških visokih šolah. Posebno je treba nekaj naglašati, kar velja povsod. Mi smo mlada in dosti velika država od Triglava do makedonskih polj, od Subotice do albanskih gor, od Jadranskega morja do Timoka in Strumice. Koliko lepot in bogastev je na tem prostranstvu, ali tudi razlik in nedostatkov! Zovemo se eden narod, ali imamo tri imena, dva državna jezika, tri vere v samem narodu in še povrh vere naših naseljencev, a zgodovina nas je postavila med vzhod in zapad ter nas razcepila po raznih državah in provincijah. Danes smo ujedinjeni, ali vendar narod, ki še le nastaja. Naša dolžnost je torej, da povsod in vselej mislimo in delujemo za to, kako bi to edinstvo dostavili in popolnili, kako bi utrdili in ojačili našo državo. Zaradi tega je treba zblíževanja, posebno v tako velikem in kulturnem mestu kakor je Praga, kjer nahajamo toliko dobrih primerov za državno, kulturno in gospodarsko življenje. Tu se morajo rojaki poučevati v razgovorih in s predavanji, privajati se svojim jezikom, čitati različne svoje časnike in še bolj resne časopise in revije.

Poleg stalne organizacije je treba tudi stalnih prostorov. Danes bi jih bilo težko najti, ali šlo bi tudi to in neki državljan je ponudil sam pohoštvo za štiri sobe. Na to se bo dalo misliti, ako si enkrat Jugoslavija postavi lastni dom, za poslanstvo in konzulat; pri tej priliki bi država mogla ugoditi, ako poslopje postavi obširneje, tudi jugoslovanskim društvom in zavodom. Za sedaj pa je vodila večino ideja, da se kot člani pridružimo kakemu češkemu društvu, ki so nas zvala pod svojo streho, in osnujemo tamkaj svojo samostalno skupino. Tako je nastalo «Jugoslovensko kolo „Měšfánske besede“» v Pragi, ki je imelo 22. januarja svoje prvo zborovanje in 25. februarja prvo

zabavo z najlepšim uspehom. Vsakemu Slovanu razumljivo ime nas spominja na naše državne očete, na zagrebške Ilirce, ki so zvali vse južne Slovane v svoje «ilirsko kolo».

«Měšťanská beseda» je najstarše in najzaslužnejše društvo, ki ima kot predstavnik češkega življenja v Pragi za seboj že 75 let. Z velikimi težavami so si v predmarčni Avstriji osnovali praški meščani svoje središče l. 1845., ki se je slavnostno odprlo 31. januarja 1846. O njegovem pomenu priča najbolj jasno to, da je pri njegovi petindvajsetletnici imel slavnostni govor oče češkega naroda Fr. Palacký, pri petdesetletnici dr. Rieger in pri petinsedemdesetletnici v januarju t. l. dr. K. Kramář. V tem središču se je l. 1861. osnoval volilni odbor, ki je dal Pragi njeno slovansko lice, tu so se rodila razna kulturna društva, ki so služila tudi našim za vzor, kakor pevsko društvo «Hlahol» in praški «Sokol».

Mi pa nahajamo še mnogo drugih nam dragih spominov v letopisih «Měšťanske besede» od njenega početka. Pri slavnostnem banketu, s katerim so praški meščani odprli svoje društvo, so sedeli na prvih mestih Jungmann, Palacký in Pavel Šafařík. Velike buditelje češkega naroda spoštujemo tudi mi, Šafařík pa je še posebe naš, kajti poleg Jana Kollárja je izmed Čehov Jugoslovane najbolj on prebujal s svojimi spisi, od l. 1819. do 1833. je učil srbsko mladino na gimnaziji v Novem Sadu, napisal nam je prvo zgodovino jugoslovanske književnosti, zbiral in izdal je stare jugoslovanske spomenike.

Prvi predsednik «Měšťanske besede» je bil odvetnik dr. Josef Frič. L. 1845., ko so se praški rodoljubi še borili za potrditev pravil svojega društva, je bil daljši čas pri njem gost naš pesnik Stanko Vraz, najidealnejši Jugoslovane one dobe. On nam priča, kaj nam je bila Praga že takrat, kajti njegova duša je hrepenela po nji bolj «nego duša pobožnog čověka za Rimom ili Jeruzalemom» (Děla V. 340). In ni se varal. Preživel je srečne dneve med češkimi učenjaki, pisatelji in rodoljubi. Posebno nam o tem priča pismo, ki ga je pisal dr. Friču v decembru 1845 (Časopis Českého Musea 1916, str. 314), kjer nahajamo tudi živo sliko cele mnogoštevilne rodbine takratnega prvaka češkega meščanstva v Pragi.

V spominski knjigi «Měšťanske besede» čitamo že v njenem prvem letu (1846) podpis dr. Ljudevita Gaja, ki je mogel Pražanom pripovedovati, da ima Zagreb podobno društvo že od l. 1838. v Ilirski Čitaonici. Da se bolje razumemo, je treba naglašati tudi taka dejstva, kakor n. pr. tudi to, da je dobila «Maticе Česká» kakor vse druge Matice, svoje ime od Matice Srbske, osnovane l. 1825. v Budim-Pešti, potem prenesene v Novi Sad. Kako je bilo Čehom res do slovanske vzajemnosti, dokazuje tudi to, da so bili v Čitalnici praške Besede že prvega leta tile časniki in časopisi: Novine slavonsko-horvatsko-dalmatinske, Zora Dalmatinska, Srpske Novine in Podunavka.

L. 1848. je dovelo v Prago na slovanski shod, prvi vseslovanski parlament, sklican proti nemškemu v Frankfurtu, najimenitnejše predstavnike jugoslovanstva, posebno mnogo Srbov, med njimi Vuka Karadžića, Gj. Daničića, P. Stamatovića, dr. Subotića, in Hrvatov, med njimi bar. Dragutina Kušljanca, M. Prico, A. Brlića itd. Drugi podpredsednik celega shoda je bil Stanko Vraz. Seje shoda so se vršile na Žofinu, ali priprave zanj v Mešťanski besedi, k je bila seveda tudi družabno središče jugoslovanskim gostom. Beseda pa je sprejemala tudi

deputacije, ki so se prihajale posloviti od odstopivšega cesarja Ferdinanda. Med državnimi poslanci nahajamo: Josef Rak, Abgeordneter für Illirien, kranjska deputacija pa se je do črke tako podpisala: Janez Guttmann, prvi mestni posvetavc inu poslanec od mestne sréne iz Lublanje na Krainskim, Fidelis Terpinz, Herrschaftsbesitzer aus Laibach, Karel Holzer, kupec inu poslanec is Lublane v Cesárjrou (!) prebivalše, Lambert Luckmann, glih to (!), Joh. Baumgartner, Handelsmann, N. G. Comdt.¹ und Deputirter aus Laibach, Micha (!) Smola, poslanc (!) v cesarjov (!) prebivalše (!). Prava slika takratnega slovenstva, še «kranjska špraha» je ohranjena v spominski knjigi «Měšfanske besede» v Pragi!

Zanimivo pa je tudi, koga «Měšfanska beseda» že l. 1849. ni smela sprejeti. Z Dunaja se je na pot v Prago pripravljala srbski general Kničanin, ki je l. 1848. prišel avstrijskim Srbom na pomoč proti Madžarom in je torej imel zasluge tudi za dinastijo in monarhijo. «Měšfanská beseda» je hotela «chrabrého bojovníka slovanského» slaviti nekoliko dni: poslati mu nasproti deputacijo, pozdraviti ga z bakljado, petjem in godbo in ga počastiti z veliko pojedino. Odbor in uradi so si sem in tja dopisovali in se dogovarjali, ali nazadnje je na Dunaju neki minister povedal Kničaninu pod roko, da si vlada njegovega potovanja v Prago ne želi.²

Ko se je začela zopet ustavna doba, nahajamo v spominski knjigi že l. 1861. zopet podpisana Slovenca dr. Lovra Tomana in dalmatinskega Srba Stevana Ljubišo, ki sta kot poslanca državnega zbora prišla k pogrebu Pavla Šafaříka. L. 1863. je bil v Pragi škof J. J. Strossmayer in ves svoj svobodni čas porabil za občevanje s člani «Měšfanske besede». In tako je «Měšfanská beseda» pozdravljala večkrat med svojimi slovanskimi gosti tudi Jugoslovane, posebno kadar so Čehi slavili svoje velike kulturne uspehe. Ko se je odprlo Národní divadlo l. 1883., je na sijajnem banketu pod predsedništvom dr. Fr. Riegro napil njegovi bodočnosti ravnatelj zagrebškega kazališta Mandrovič, iz Ljubljane pa je prvokrat govoril Ivan Hribar. L. 1884. je pripeljal Jugoslovane poseben gledališki vlak iz Zagreba; l. 1891. je gostila «Měšfanská beseda» Srbe, Hrvate in Slovence, ki so prišli na jubilejno razstavo, l. 1895. Slovence in Hrvate, ki so si ogledali narodopisno razstavo. Ob stoletnici Fr. Palackega so se l. 1898. zapisali v spominsko knjigo dr. Ante Trumbić kot «Hrvat iz Dalmacije», Juraj Biankini itd., tudi štirje Slovenci. V našem stoletju so jugoslovanske goste privabili v «Měšfansko besedo» sokolski zleti l. 1907. in posebno vsesokolski zlet l. 1912.

Naša akademična mladina, katere je v zadnjih letih v Pragi na tisoče, je že davno rada obiskovala praške visoke šole, kolikor je mogla. V dobi absolutizma sta šla dva Slovenca v Prago peš iz južne Štajerske; eden je bil Josip Žitek, ki je v začetku služil na srbski gimnaziji v Karlovcih in potem v Ptujju (tam mi je kot moj učitelj pripovedoval o tem potovanju), dokler ni bil izgnan v gornještajersko Ljubno, drugi Luka Zima, ki je ves čas služil kot profesor na Hrvatskem in zaslužno deloval za znanost. V 60. letih za srbsko «Omladino» po besedah Jovana Skerlića ni bila Moskva slovanska Mekka,

¹ T. j. National-Garde-Commandant.

² Gl. Památník Besedy Měšfanské v Praze na oslavu padesátileté činnosti spolku. Sepsal V. Schwarz, 1896. Str. 22.

ampak Praga in tu so se učili tudi Hrvati, kakor A. Šenoa, Tadija Smičiklas i. dr. V večjem številu prihajajo v Prago Jugoslovani zopet od l. 1895., kar je imelo skoro dobre posledice za njih kulturo in politično življenje. Naše dijake je «Měšťanská beseda» vedno rada in lepo sprejemala, slovenska in hrvatska akademična društva so imela v nji tudi svoje sestanke.

Nekaj besed je treba še posebej povedati o Slovencih. Nas je s Čehi zvezala že narava, ki nas je postavila na skrajni zapad, Čehi na severu, nas na jugu. Bili smo si torej vedno najbližji že od časov Dobrovskega. Razumljivo je torej, da so bili Slovenci večkrat gosti Měšťanske Besede od njenega početka pri raznih prilikah, ki sem jih že omenil. Posebno velika je bila udeležba pri gledališkem vlaku, ki je pripeljal Slovence in Hrvate še l. 1885. iz Ljubljane, Trsta in Zagreba. Pri genljivi ločitvi v «Měšťanski besedi» so klicali takrat Čehi: Na shledanou v bílé Lublani. In res, l. 1887. je poletelo 512 Čehov v Ljubljano, na Blejsko jezero, dalje v Postojnsko jamo in v Trst, kamor jih danes Slovenci ne bi mogli več povabiti; upajmo, da tudi Čehi ne bodo pozabili, kar so takrat v Trstu «pohfichu sezneli, do jak smutného podruží pánovitých veřfelců vlašských dostal se tu mírumilovný národ slovanský».³ Da se utrdijo češkoslovenske zveze, se je ustanovil «Českoslovinský spolek», ki je imel svoje podstrešje v «Měšťanski besedi». Tukaj se je zbiralo od l. 1897. tudi Slovensko Planinsko društvo in njegova zaslužna češka podružnica (v letnem poročilu za l. 1898. se imenuje Alpský spolek).

Zivahni stiki med Čehi in Slovenci so bili venčani ob petinsedemdesetletnici «Měšťanske besede», katere izredni občni zbor je 30. januarja t. l. imenoval za njenega častnega člana Ivana Hribarja zaradi velikih zaslug, ki si jih je pridobil od davnih časov, posebno pa kot upolnomočeni minister in poslanik našega kraljestva za zvezo s češkim narodom in češkoslovaško republiko. To ni mala čast, ki je zadela Ivana Hribarja kot prvega Slovana, kajti živa častna člana «Měšťanske besede» sta bila v tem času samo Masaryk in Jirásek.

Jugoslovani so torej v praški «Měšťanski besedi» stari znanci, ali bivali so vendarle njeni redki mili gosti, v bodočnosti pa hočejo biti v nji doma, svoji med svojimi. Ostanajo zvesti spomenu svojih velikih prednikov in sledijo primeru svojih najboljših mož, ako se tesno združijo v eno veliko in složno jugoslovansko rodbino v Pragi in ako se oklenejo bratov Čehov, da skupno delujejo v duhu slovanske vzajemnosti za najožje in najlepše zveze med češkoslovaško republiko in Jugoslavijo na vseh poljih. To je koristno in bolj potrebno za oba naroda, nego se navadno misli.

Dobro pa bo, da se po praškem primeru uredijo povsod zveze med Čehoslovaki in Jugoslovani. Naravno je, da se Čehi in Slovaki shajajo tudi v Jugoslaviji, kakor to delajo povsod na svetu, ali v okviru odličnih domačih društev. Kjer pa imajo velike naselbine, kakor na Hrvatskem in v Vojvodini, pa ne bo nesreče, ako pridejo Hrvati ali Srbi tudi pod streho Čehov in Slovakov.

³ Památník (gl. g.), str. 139. V prevodu: žalibog spoznali, do kako žalostnega najemništva gospodujočih vsiljivcev laških je prišel tu miroljubni narod slovanski.

◁ NOVE KNJIGE. ▷

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Andrejka Rudolf in **Igo Muri**. Jezersko. Ljubljana. Generalni komisariat za tujski promet. 1921. 47 str.

Baar, J. Š. Farovška kuharica. Poslovenil Fran Albrecht. V Ljubljani. Umetniška propaganda. 1921. 207 str. 35 K. («Češka knjižnica» št. 2.)

Bulletin, Official, of the Sixth International Printing, Paper, Stationery, Bookbinding, Boxmaking, and allied Trades' Exhibition at the Royal Agricultural Hall, Islington, London, N. From April 30th to May 14th, 1921.

Bulletin de la Ligue des Sociétés de la Croix-Rouge. Genève. 1921. Vol. II. Nr. 6—7.

Daudet, Alphonse. Pisma iz mog mlina. Zagreb. «Narodna knjižnica». 1921. 103 str. 28 K.

Donadini, Ulderiko. Igračka oluje. Drama u tri čina. Zagreb. St. Kugli. 1921. 48 str. (Hrvatska kazališna biblioteka, br. 62.)

Fink, Fr. Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v osnovni šoli. V Ljubljani. «Slovenska Šolska Matica.» 1920. 85 str.

Krklec, Gustav. Beskučnici. Roman izgubljenog naraštaja. Zagreb. St. Kugli. 1921. 173 str.

Lišče, Jugoslavenko, za omladinu. Sakupili Mirko Dejanović in Niko Stipčević. Komisijonalna naklada Vinka Jurića u Splitu. [1920.] 249 str. 27 K.

Pivko, Ljudevit & Adolf Schaup. Telovadba. Razlaga telovadne teorije in navodilo k vodstvu telesnih vaj po Tyrševem sestavu. V Mariboru. «Slovenska Šolska Matica.» 1920. 96 str.

Pivko, Ljudevit. Dramatsko pesništvo. Maribor, 1921. Založila «Slovenska Šolska Matica». 22 str. 6 K, za dijake 4·5 K.

Plotnikov, Ivan. O snagi sunca. (Fotokemijska studija.) Zagreb. St. Kugli. 1921. 40 str. (Minerva. Zbirka osnova znanosti. 3. knjiga.)

Zbor, Jadranski. 1920. Izvješća i dokumenti. Zagreb, 1921. 104 str.

NJIVA

izhaja vsakih 14 dni.

Prinaša najaktualnejše članke gospodarske, prosvetne in politične vsebine. — Revija se naroča pri Upravištvu JUTRA v Ljubljani, Sodna ulica šte. 6. — Celoletna naročnina 120 K, za naročnike JUTRA samo 60 K.

„JUGOSLOVENSKA NJIVA“

socijalno politička i kulturna revija izlazi već petu godinu i nedeljno. Godišnja pretplata 160 K, mesečno 14 K, pojedini primjerak 4 K. Adresa: Zagreb, Marovska ulica 24.

Narodna kavarna

Fran Krapež, Ljubljana

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOSICEVA CESTA 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOSICEVA CESTA 16

ČEKOVNI URAD

ŠTEV. 11.630

Izdelovanje vseh tiskovin do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi za natiskovanje listov, časopisov, trgovinskih in uradnih tiskovin. Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

NAROČAJTE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE v Ljubljani, Sodna ul. 6.

Za priporočeno pošiljatev je treba k poštnini priračunati še 4 K.

Novo!

- SHAKESPEARE-ŽUPANČIČ:** *Macbeth.*
Broš. 32 K, vez. 40 K, po pošti K 2-80 več.
- ILKA WASCHTETOVA:** *Pravljice.*
Vez. 40 K, po pošti 2 K več.
- FAIGEL D.:** *Tik za fronto.*
Broš. 35 K, vez. 45 K, po pošti K 2-80 več.
- NOVAČAN ANT.:** *Veleja. Drama.*
Broš. 28 K, vez. 35 K, po pošti 2 K več.
- VEBER FR.:** *Uvod v filozofijo.*
Cena 72 K, po pošti K 3-40 več.
(Pota in cilji 3-4 sv.)

Novo!

Shakespearjeva dela. Prevel Oton Župančič:

- I. zvezek. *Sen kresne noči.*
Broš. 22 K, vez. 28 K, po pošti 2 K več.
- ČEHOV-POGAČNIK:**
Sosedje in druge novete.
Broš. 18 K, po pošti 1 K več.

Knjige za mladino:

- HABBERTON-ŠORLI:**
Bob in Ted. Povest s slikami.
Broš. 24 K, vez. 30 K, po pošti K 2-40 več.
- ČIKA JOVA-GRADNIK:**
Kalamandarija.
Vez. 16 K, po pošti 1 K več.

„Pota in cilji“:

- I. in II. zvezek: A. MELIK:
Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev.
I. del 21 K, II. del 42 K. Po pošti oba dela 9 K več.

Zbirka političnih, gospodarskih in socijalnih spisov:

- I. zvezek: DR. ZALOKAR:
O ljudskem zdravju.
Broš. 6 K, po pošti K 1-40 več.
- II. zvezek: DR. DERČ:
Dojenček, njegova negovanje in prehrana.
Cena 6 K, po pošti K 1-40 več.
- III. zvezek: DR. DEMŠAR:
Spolne bolezni. S slikami.
Cena 10 K, po pošti K 1-40 več.
- IV. zvezek: DR. SAGADIN:
Naš zdravniški ustavni položaj.
Cena 16 K, po pošti K 1-40 več.
- V. zvezek: DR. PITAMIC:
Pravo in revolucija.
Cena 8 K, po pošti K —60 več.
- VI. zvezek:
Dokumenti o jadranskem vprašanju.
Cena 18 K, po pošti 1 K več.
- VII. zvezek: DR. OGRIS:
Bojba za jugoslovensko državo.
Cena 32 K, po pošti K 1-60 več.
- VIII. zv.: ČEROVIČ VL.:
Rasa in vera v srbski prošlosti.
Cena 16 K, po pošti K —60 več.

DR. IG. RUTAR:

- Zbirka vojaških zakonov.*
Cena 56 K, po pošti K 1-60 več.
- Ljubljanski Zvon, letnik 1919. Cena 60 K. Letnik 1920.*
Cena 100 K, po pošti 10 K več.

Zbirka „Slovenski pisatelji“:

- Josipa Jurčiča zbrani spisi. Druga izdaja. Uredil dr. Iv. Prijatelj.**
I. zvezek. Broš. 22 K, po pošti 6 K več.
II. zvezek. Broš. 28 K, po pošti K 4-20 več.
- Simona Jenka zbrani spisi. Uredil dr. J. Glonar.**
Broš. 42 K, po pošti K 4-20 več.

Izven zbirke:

- Stritarjeva antologija. Uredil dr. Iv. Prijatelj.**
Broš. 18 K, vez. 24 K, po pošti K 3-40 več.
- SIMON JENKO:**
Pesmi. Uredil dr. J. Glonar. (Krajša izdaja.)
Broš. 10 K, vez. 16 K, po pošti 2 K več.
- ANTE DEBELJAK:**
Solnce in senca.
Broš. 10 K, vez. 16 K, po pošti 2 K več.

Zbirka „Prosveti in zabavi“:

- I. zvezek: IGO KAS:
Dalmatinske povesti.
Broš. 12 K, po pošti 1 K več.
- II. zvezek: JOS. STARE:
Lisjakova hčl.
Broš. 16 K, po pošti 1 K več.

Prevodna knjižnica:

- I. zvezek: DOSTOJEVSKIJ-LEVSTIK:
Besi. Roman.
Broš. 42 K, vez. 66 K, po pošti 8 K več.
- II. zvezek: GONCOURT-PASTUŠKIN:
Dekle Eliza. Roman.
Broš. 16 K, vez. 22 K, po pošti K 2-40 več.
- III. zvezek: CERVANTES-ŠORLI:
Tri novele.
Broš. 10 K, vez. 16 K, po pošti 2 K več.
- IV. zvezek: ANATOLE FRANCE-DEBELJAK:
Pingvinski otok. Roman.
Broš. 42 K, vez. 62 K, po pošti K 3-40 več.

OMLADINA Ljubljana, 87.

Priporočamo nova izbrana dela naše založbe:

- A. Debeljak: *Francoska moderna lirika.*
Cvetober 48 franc. lirikov 24.—, vez. 30.—
- Mark Twain: *Mali klatež Tom Sawyer*
26.—, vez. 32.—
- Oton Župančič: *Mlada pota* 12.—, vez. 18.—
- Dr. Ivan Prijatelj: *Aškerčeva Čitanka*
14.—, vez. 20.—
- Petronij-Glonar: *Pojedina pri Trimalhijonu*
9.—, vez. 12.—

- O. Župančič: *Sto ugank* vez. 3.—
- VI. Levstik: *Zapiski Tine Gramontove*
7.—, vez. 13.—
- Fr. Albrecht: *Mysteria Dolorosa* 5.—, vez. 11.—
- Flaubert-Župančič: *Tri povesti* 7.—, vez. 13.—
- Chesterton-Župančič: *Četrtek* 7.—, vez. 13.—
- Dr. J. Glonar: *Naš jezik* 3.—, vez. 6.—
- Brezigar Milko: *Osnutek slov. narodnega gospodarstva* 6.—
- Spominu Ivana Cankarja 2.—